

ACADEMIA DE MUZICĂ
"GHEORGHE DIMA" – CLUJ
D.I.D.

GABRIEL BANCIU

FORME MUZICALE

MODUL DE STUDIU I

**PENTRU STUDII UNIVERSITARE
PRIN ÎNVĂȚĂMÂNT LA DISTANȚĂ**

CUPRINS GENERAL

INTRODUCERE	5
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 1 – DEFINIREA FORMEI ȘI A GENULUI	7
LECȚIA 1.....	8
CE ESTE FORMA MUZICALĂ	8
Definiții	8
Criterii de constituire a formelor muzicale.....	8
Tipurile de organizare a discursului muzical: monodie, omofonie, polifonie, heterofonie	9
LECȚIA 2.....	9
GENUL MUZICAL	9
Definiții	9
Clasificarea genurilor muzicale.....	11
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 2 – ISTORICUL ȘI PARTICULARITĂȚILE GENURILOR MUZICALE.....	15
LECȚIA 3.....	16
MOTET	16
MADRIGAL	16
LECȚIA 4.....	17
SUITĂ	17
PARTITA	19
LECȚIA 5.....	20
SONATA.....	20
SONATINA	22
LECȚIA 6.....	22
CONCERTO GROSSO.....	22
CONCERT	23
LECȚIA 7.....	25
INVENȚIUNE	25
PRELUDIU	25
FANTEZIE.....	26
TOCCATA	26
LECȚIA 8.....	27
MISSA.....	27
REQUIEM (RECVIEM)	29
CORAL	30

LECȚIA 9.....	31
ORATORIU	31
PATIMI	31
CANTATĂ.....	32
ALTE LUCRĂRI RELIGIOASE.....	32
LECȚIA 10.....	34
OPERĂ.....	34
OPERETĂ.....	35
UVERTURĂ.....	36
BALET	37
LECȚIA 11.....	37
SINFONIE.....	37
SIMFONIE	38
SCHIȚĂ SIMFONICĂ	40
POEM SIMFONIC.....	41
LECȚIA 12.....	41
CVARTET	41
TRIO.....	43
CVINTET.....	44
LECȚIA 13.....	45
LIED (MINIATURA VOCALĂ).....	45
PIESE INSTRUMENTALE DE GEN	46
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 3 – STILUL MUZICAL. RELAȚIILE FORMEI CU GENUL ȘI STILUL	54
LECȚIA 14.....	55
STILUL MUZICAL	55
Definiții	55
RELAȚIILE FORMEI CU GENUL ȘI STILUL	56
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	60

INTRODUCERE

Prezentul curs de „forme muzicale” este proiectat de 3 semestre și respectă cerințele programei analitice. Pentru a fi un eficient „instrument de lucru”, conținuturile au fost defalcate în unități de învățare, delimitate conform logicii disciplinei, însoțite de obiective (formulate în termeni de competențe de cunoaștere și funcțional-acționale¹) și finalizate cu teste de evaluare. Unitățile de învățare sunt structurate pe lecții, rostul lor fiind acela de facilitare a parcurgerii conținuturilor. Înțelegerea acestora se realizează prin operarea cu noțiunile necesare complării testelor obligatorii.

Conținuturile sunt organizate pe două niveluri: textul propriu-zis, prezentat succint și schematic, care urmărește prezentarea informației de bază, strict necesară, și notele de subsol (cu detalii, explicații, precizări, trimiteri bibliografice), a căror lectură – cu funcționalitate complementară – recomandăm să fie făcută doar după o primă parcurgere atentă a textului.

O parte semnificativă este alocată problemelor genurilor muzicale, fără de care teoria structurală a formei devine doar un scop în sine, și nu un mijloc de cunoaștere.

Bibliografia oferă deschiderea necesară comprehensiunii depline a disciplinei, nu poate fi defalcată pe unități de învățare, dar se constituie într-o bază de documentară extrem de solidă.

Anexele cuprind o listă cronologică a compozitorilor, care poate fi consultată pentru o corectă încadrare a creației acestora în etapele stilistice deja cunoscute de la istoria muzicii. De altfel, cu deschidere interdisciplinară, cursul urmărește o abordare nu doar sistematică, ci și istorică a genurilor și formelor muzicale, conexă disciplinei în cauză.

Acestei resurse operaționale i se adaugă CD-ul anexat, care cuprinde – identic numerotate – exemplele din curs.² Exemplele muzicale, în format MP3³ nu se limitează la decupajele din partituri care prezintă elementele morfologice, structurale sau de formă, ci prezintă în integralitatea lor părți sau chiar lucrări. În acest fel, exemplele muzicale devin deopotrivă mijloc al învățării și chiar elemente nemijlocite de conținut ale acesteia.

Timpul mediu necesar parcurgerii modulului de studiu este de 14 ore, într-un ritm de 1 oră pe săptămână.

¹ Conform cerințelor formulate în: *Metodologia de dezvoltare a cadrului național al calificărilor din învățământul superior (CNCIS)*, ACPART, 2007.

² Din rațiuni practice, lucrările care nu există în curs sub formă de extras din partitură apar pe CD intercalate la locul potrivit, numerotate cu b), c), d) etc. Tot pentru a respecta stricta ordonare a exemplelor, în câteva cazuri aceeași lucrare muzicală apare de două ori (la fel ca și în curs, unde exemplifică aspecte analitice diferite), pentru a nu obliga cursantul să caute exemplul în altă locație.

³ acestea pot fi audiate cu ajutorul PC-ului sau al MP3 Player-elor.

FORME DE EVALUARE

Formele de evaluare sunt:

- a) pentru specializarea „Pedagogie muzicală” (3 semestre):
 - teste de evaluare realizate individual pe parcursul semestrelor (portofoliu);
 - examen (sesiunea de iarnă - sf. sem. I);
 - examen (sesiunea de vară - sf. sem. al II-lea);
 - examen (sesiunea de iarnă - sf. sem. al III-lea).
- b) pentru specializarea „Interpretare” (2 semestre):
 - teste de evaluare realizate individual pe parcursul semestrelor (portofoliu);
 - verificare (sesiunea de iarnă - sf. sem. I);
 - examen (sesiunea de vară - sf. sem. al II-lea).
- c) pentru „anul de completare” (1 semestru: cel de-al treilea corespunzător cursului):
 - examen (sesiunea de iarnă - sf. sem. al III-lea).

Testele de evaluare precizate la finele fiecărei unități de învățare vor fi predate sub forma unui portofoliu, la finele semestrelor

Fiecare test de evaluare este obligatoriu și va fi notat.

Ponderea mediei obținute din notarea testelor semestriale este de 50% din media semestrială (care se realizează din media testelor de evaluare și nota verificării/examenului).

Neprezentarea sau nepromovarea testelor de evaluare (cu nota minimă 5) are drept consecință amânarea verificării/examenului semestrial.

Verificarea (sem. I interpretare) va cuprinde:

- prezentarea individuală a portofoliului semestrial (cu Testele de evaluare)
- recunoaștere auditivă a genurilor⁴ (pe baza exclusivă a exemplelor de pe CD-ul anexat)

Examenul: va cuprinde:

- sem. I-II Pedagogie și sem. II Interpretare:
 - prezentarea individuală a portofoliului semestrial (cu Testele de evaluare)
 - probă scrisă de evaluare a cunoștințelor
 - recunoaștere auditivă a genurilor/formelor muzicale⁵ (pe baza exclusivă a exemplelor de pe CD-ul anexat)
- sem. al III-lea Pedagogie muzicală și „anul de completare”:
 - prezentarea individuală a portofoliului semestrial (cu analizele precizate în Testul de evaluare)

⁴ Nu a autorului și a titlului exact al lucrărilor, ci doar denumirea genurilor în care este plauzibilă încadrarea fragmentului audiat.

⁵ Vezi nota precedentă.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 1 – DEFINIREA FORMEI ȘI A GENULUI

Cuprins

Obiectivele unității de învățare.....	7
Lecția 1	8
Lecția 2	9
Rezumatul unității de învățare.....	12
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare	13
Lucrare de verificare nr. 1	13
Bibliografie minimală	14

Obiectivele unității de învățare nr. 1

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 1 – *Definirea formei și a genului* – veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea și delimitarea conceptelor structurale de „formă muzicală” și „gen muzical”
- relevarea criteriilor de constituire a formelor muzicale
- operarea cu criteriile de clasificare a genurilor muzicale

Lecția 1

CE ESTE FORMA MUZICALĂ

Definirea formei muzicale are drept punct de reper definiția formei, în accepțiunea comună a termenului („modul de existență, de organizare și de structurare a elementelor constitutive ale unui fenomen”⁶), cu nuanțările date de caracterul diacronic al muzicii.

Definiții

- „Un mod de organizare a materialului artei”⁷.
- „... proces muzical ... ”⁸.
- „Ordinea care guvernează materialul sonor al unei compoziții ... pe baza unor principii de construcție (repetiția, variația, contrastul)”⁹.
- „Un anumit model de alcătuire muzicală (tipar sonor) format din părți componente cu funcții specifice, între care se stabilesc conexiuni determinate de o anumită ordine a succesiunii”¹⁰.
- „Modul de organizare a evenimentelor sonore care, prin derularea lor în timp, se pliază pe anumite tipare arhitectonice”¹¹.

Reținem, deci, că forma:

- este un mod de organizare a evenimentelor sonore, bazat pe principii de construcție;
- este un proces, care implică segmente (strofe) al căror număr, loc și funcție sunt bine precizate;
- se raportează la niște tipare arhitectonice, cu care însă nu se confundă.

Criterii de constituire a formelor muzicale

Formele muzicale se diferențiază unele de altele datorită particularităților date de:

- numărul
 - funcția
 - modalitățile de îmbinare
- } strofelor componente
- tipul de organizare a discursului muzical¹²
 - în funcție de numărul strofelor, formele sunt: mono, bi-, tri- ... pluristrofice;
 - funcția strofelor poate fi: introductivă, expozitivă, mediană, reexpozitivă, concluzivă;
 - îmbinarea strofelor se poate realiza prin: repetare, alternanță, simetrie, variație, contrast;
 - tipul de organizare a discursului muzical diferențiază formele omofone (variațiunile ornamentale, sonata) de formele polifonice (fugă, invențiune, variațiuni pe ostinato etc.).

⁶ *Dicționar de filozofie*, Editura Politică, București, 1978, p. 153.

⁷ Vasile Herman, *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale*, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1985, p. 12.

⁸ Helmut Degen, *apud* Vasile Herman, *op. cit.*, p. 15.

⁹ Speranța Rădulescu, în *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 189.

¹⁰ Vasile Herman, *op.cit*, p. 16.

¹¹ Valentin Timaru, *Compendiu de forme și analize muzicale*, Brașov, 1997, p. 8.

¹² Vezi subcapitolul următor.

Tipurile de organizare a discursului muzical¹³: monodie, omofonie, polifonie, heterofonie

Lucrările muzicale pot fi realizate în mod diferit din punctul de vedere al organizării discursului muzical. Tipologia acestei organizări este următoarea:

- monodie: desemnează un cântec la o singură voce sau acea muzică al cărei unic element de expresie este melodia. Amintim monodia antică (Grecia) și monodia medievală religioasă (cântul bizantin și gregorian). *Camerata florentină* (sf. sec. XVI) promovează monodia acompaniată;
- omofonie: cântare armonică, la mai multe voci;
- polifonie: suprapunerea mai multor linii melodice, aflate într-o dependență relativă;
- heterofonie: o ipostază a multivocalității, apărută datorită abaterilor periodice ale unor voci de la starea de unison; este specifică muzicii populare românești, muzicii culte universale (Stravinski, Bartók, Messiaen) și românești (George Enescu, Sigismund Toduță, Ștefan Niculescu, Cornel Țăranu).

Lecția 2

GENUL MUZICAL¹⁴

Definiții

- „Termen cu semnificații diferite, în funcție de conținutul, structura sau modul de interpretare a unei piese muzicale”.¹⁵
- „Clasă de fenomene muzicale reunite prin consensul datelor lor de structură și finalitate estetică”.¹⁶
- „Raportare a unui grup de creații la scopurile comunicării mesajului, în funcție de mijloacele utilizate (vocale sau instrumentale) precum și în funcție de modul de execuție muzicală”.¹⁷

¹³ Ștefan Niculescu (în volumul său *Reflecții despre muzică*, Editura Muzicală, București, 1980, p. 279) le numește „categorii sintactice”. Dumitru Bughici (*Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978) consideră omofonia și polifonia drept „stiluri” (pp. 216 și 261) sau „elemente de factură” (p. 106). Pentru a nu confunda aceste noțiuni cu structurile sintactice ale formei sau cu elementele strict stilistice, am preferat conceptul din subtitlu. Reținem, însă, ca alternativă, sintagma „aspecte ale discursivității multivocale”, aplicabilă omofoniei, polifoniei și heterofoniei.

¹⁴ Muzicologul Francisc László comentează astfel relația dintre gen și formă: „teoria formelor este o știință relativ comodă, fiindcă operează cu o singură grilă de criterii, ce ține de [...] materialitatea creațiilor muzicale. Conceptul de formă muzicală include raportul de interacțiune dintre întregul structurilor muzicale și părțile lor componente, dar nu și finalitatea estetică a creațiilor muzicale. După apariția teoriei formelor, interesul teoreticienilor pentru genurile muzicale a scăzut fatal. Disciplina nouă a devenit știința modernă, eficientă, în timp ce cea veche a fost dată uitării înainte de a se fi desăvârșit, deși, pentru cunoașterea aprofundată a capodoperelor și stilurilor clasice, cunoașterea temeinică a genurilor – «*clase de creații muzicale reunite prin consensul datelor lor de structură și finalitate estetică*» –, este indispensabilă” (Francisc László, *Rondo, Rondó, Rondeau, Rondeaux și Rondieaux la Mozart*, în „Artes – Studii de teoria artei”, Iași, 1999). Într-un alt studiu, domnia sa remarcă: „Denumirile genurilor sunt convenții, rezultatul unor generalizări, în parte, ulterioare epocii. [...] titlul unei lucrări instrumentale nu coincide întotdeauna, nici la Bach, cu denumirea genului respectiv”. Remarcăm și o extrem de interesantă și inedită propunere de largire teminologică: conceptelor de gen și subgen le este adăugat cel de *specie*. Astfel, „solo-ul, duo-ul, trio-ul etc. sunt specii ale genului sonată” (Francisc László, *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S.Bach*, Editura Arpeggione, Cluj-Napoca, 2006, pp. 82, 94).

¹⁵ Dumitru Bughici, *Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978, p. 135.

¹⁶ Gheorghe Firca, în *Dicționar de termeni muzicali*, ed.cit., p. 204.

¹⁷ *Ibidem*.

- „Modalitate de structurare a unei compoziții pe baza unei forme statuate în decursul evoluției sale și ajunsă la deplina cristalizare într-o epocă istorică determinată”.¹⁸
- „Categorii de muzici grupate fie în raport cu sursa fonică din care iau naștere, fie conform unor criterii de expresie sau modalități de realizare tehnică”.¹⁹

Important! Fiecare parte a unei lucrări pluripartite are o anumită **formă**. Întreaga lucrare aparține unui anumit **gen**. Atunci când o lucrare muzicală are o sigură mișcare (este monopartită), genul și forma se suprapun. Denumirea genului se regăsește, de regulă, în titlul lucrării (ex.: *Sonata* nr. ... op. ... ; *Simfonia* nr. ...).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vasile Herman, *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, București, 1982, p. 23.

Clasificarea genurilor muzicale

Criterii de clasificare	Categorii de genuri		Genuri ²⁰
Conținutul (criterii de expresie) ²¹	liric / dramatic		operă cantată
	epic / dramatic		oratoriu patimi
Structura	monopartite		motet madrigal uvertură lied poem simfonic
	pluripartite		suită sonată concerto grosso concert
Sursa fonică (modul de interpretare)	vocal / coral		coral gregorian cântare bizantină cor
	instrumental	cameral ²²	sonată trio cvartet cvintet, sextet, septet, octet, dixtuor
		concertant	concert
		simfonic	simfonie poem simfonic
	vocal-instrumental vocal-simfonic		lied cantată oratoriu patimi
Publicul-țintă (și, implicit, locul interpretării)	muzica cultă	laică	sonata <i>da camera</i> concert simfonie
		religioasă	sonata <i>da chiesa</i> motet missa requiem
	muzică populară		cântecul propriu-zis muzica instrumentală de dans doina, balada
	muzică ușoară, de jazz și de divertisment		...

²⁰ De remarcat că unele genuri corespund mai multor criterii de clasificare.

²¹ Clasificarea în funcție de conținut este una de principiu. Aspectul epic este dat, de pildă, de prezența recitativelor și a Naratorului, iar aspectul liric este propriu unor arii. Fiecare lucrare în parte trebuie însă evaluată și clasificată în funcție de criteriile de expresie specifice predominante.

²² *Das Fischer Lexikon* (Fischer Bücherei, KG, Frankfurt am Main, 1957, p. 105) precizează că termenul *Kammermusik* („muzica de cameră”) semnifică, la origine, acele lucrări/genuri destinate saloanelor princiare, în opoziție cu: *Hausmusik*, *Theatermusik*, *Freiluftmusik*, *Kirchenmusik*.

Test de autoevaluare nr. 1

Lecțiile 1-2
Unitatea de învățare I

- O lucrare compusă în mai multe părți o încadrăm într-un gen sau într-o formă?
- Fiecare parte a unei lucrări are o formă sau reprezintă un gen?
- Când se suprapun genul și forma unei lucrări?
- În titlul unei lucrări muzicale se regăsește denumirea genului sau a formei?
- Un gen anume poate fi clasificat în funcție de mai multe criterii? Dați trei exemple.

Rezumatul unității de învățare nr. 1

Forma muzicală:

- este un mod de organizare a evenimentelor sonore, bazat pe principii de construcție;
- este un proces, care implică segmente (strofe) al căror număr, loc și funcție sunt bine precizate;
- se raportează la niște tipare arhitectonice, cu care însă nu se confundă.

Genul muzical:

- „Termen cu semnificații diferite, în funcție de conținutul, structura sau modul de interpretare a unei piese muzicale”.
- „Clasă de fenomene muzicale reunite prin consensul datelor lor de structură și finalitate estetică”.
- „Raportare a unui grup de creații la scopurile comunicării mesajului, în funcție de mijloacele utilizate (vocale sau instrumentale) precum și în funcție de modul de execuție muzicală”.

Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare

Test 1

1. Într-un gen
2. O formă
3. Atunci când o lucrare muzicală are o sigură mișcare (este monopartită), genul și forma se suprapun.
4. Denumirea genului se regăsește, de regulă, în titlul lucrării.
5. Conținut, Structură, Sursa Fonică.

Lucrare de verificare nr. 1

1. Clasificați genurile muzicale.

Punctajul va ține cont de Criteriile de clasificare (3 puncte), realizarea corectă a categoriilor genurilor (3 puncte) și denumirea corectă a genurilor (3 puncte). Se acordă un punct din oficiu. Lucrarea va fi expediată prin poștă pe adresa Academiei de Muzică *Gheorghe Dima* pentru D.E.C.I.D., menționându-se denumirea disciplinei, numărul lucrării de verificare sau poate fi înmănată personal tutorelui disciplinei.

Bibliografie minimală

- Banciu, Gabriel *Gen, opus, formă*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Herman, Vasile *Formele muzicale ale clasicilor vienezi, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1978*
- Herman, Vasile *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1985*
- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982*
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă, Editura Universității din Oradea, 2003*
- Timaru, Valentin *Morfologia și structura formei muzicale (Curs de forme și analize muzicale), vol. I, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, f.a.*
- Timaru, Valentin *Principiul stroficității (Curs de forme și analize muzicale), vol. II, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1984*
- Toduță, Sigismund *Formele muzicale ale Barocului în operele lui J.S. Bach, vol. I-II-III, Editura Muzicală a U.C., București, 1969, 1973, 1978*

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 2 – ISTORICUL ȘI PARTICULARITĂȚILE GENURILOR MUZICALE

Cuprins

Obiectivele unității de învățare	15
Lecția 3	16
Lecția 4	17
Lecția 5	20
Lecția 6	22
Lecția 7	25
Lecția 8	27
Lecția 9	31
Lecția 10	34
Lecția 11	37
Lecția 12	41
Lecția 13	45
Rezumatul unității de învățare.....	51
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare.....	52
Lucrare de verificare nr. 2	52
Bibliografie minimală.....	53

Obiectivele unității de învățare nr. 2

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 2 – *Istoricul și particularitățile genurilor muzicale* – veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale genurilor muzicale
- corelarea inter/intra-disciplinară cu „istoria muzicii” (ordonarea cronologic- stilistică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori)
- identificarea auditivă a principalelor genuri muzicale

Lecția 3

Istoricul și particularitățile genurilor muzicale

Clasificarea de mai sus nu a permis enumerarea tuturor genurilor. Le detaliem pe cele mai cunoscute, însoțite de explicații și exemplificări, având în vedere faptul că majoritatea lucrărilor muzicale poartă în titlu denumirea genului căruia îi aparțin.

MOTET

Istoric / particularități:

- în lb. lat., *motus* = cuvânt
- este un gen religios²³, vocal à cappella sau cu acompaniament
- este una dintre cele mai importante forme polifonice (stil imitativ, la 2-5 voci²⁴, care a determinat apariția formei de fugă) în perioada cu prinsă între mijlocul sec. al XIII-lea și finele Barocului muzical
- este caracteristic Renașterii
- în sec. al XVII-lea apare *Marele motet (francez)*, cu soliști, cor și orchestră
- este cultivat inclusiv în sec. al XIX-lea și, sporadic, în prima jumătate a sec. al XX-lea

Compozitori:

Perotin, Philippe de Vitry, Machault, Dufay, des Prez, G. Gabrieli, Lassus, Palestrina, Gesualdo - *Sacrarum cantionum liber primus*, 21 motete (1603), *Sacrarum cantionum liber secundus*, 20 motete (1603), Lully, Charpentier, Purcell, Schütz, Praetorius, Couperin, Bach, Mozart, Liszt, Franck, Bruckner, Brahms, Poulenc - *Quatre motets pour un temps de pénitence*, *Quatre motets pour le temps de Noël*

MADRIGAL

Istoric / particularități:

- gen vocal (coral), replică laică²⁵ a motetului
- apare la începutul sec. al XIV-lea, se dezvoltă în sec. al XVI-lea
- utilizează, uneori, texte aparținând unor poeți celebri (Petrarca, Tasso, Shakespeare)
- are o evoluție de la polifonie către omofonie (influențat de *frotolla* și *vilanella* sec. al XVI-lea) și monodia acompaniată (Monteverdi)
- va avea un rol important în apariția operei (madrigalul dramatic, madrigalul *rappresentativo* - Al. Striggio, Monteverdi²⁶)
- reapare în creația sec. al XX-lea

Compozitori:

Arcadelt, Willaert, da Rore, Palestrina, Lassus, A. Gabrieli, Marenzio, Gesualdo - șapte caiete de *Madrigali* (1594-1626), Al. Striggio, Monteverdi - 6 culegeri *Madrigali* la 5 voci (1587, 1590, 1592, 1603, 1605, 1614), *Madrigali guerrieri et amorosi* libro 1-8 (1638), Schütz, Byrd, Morley, Mahler, Hindemith - *Fünfstimmige Madrigale* pe versuri de Josef Weinheber (1958), P. Constantinescu, Toduță - 2 *Madrigale pe versuri de Dante* pentru cor mixt (1965), 4 *Madrigale pe versuri de Lucian Blaga* pentru cor mixt (1981)

²³ Istoria genului consemnează existența unor motete laice sau cu suprapuneri de texte religioase și laice; din sec. al XVI-lea, motetul este un gen aproape exclusiv religios.

²⁴ uneori mai multe, până la 16 voci.

²⁵ Există și madrigale sacre (cu texte non-liturgice): Monteverdi, *Madrigali spirituali la 4 voci* (Brescia, 1583).

²⁶ Monteverdi - *Il Combattimento di Tancredi e Clorinda* (1624), *madrigale rappresentativo* (Ottavo Libro dei *Madrigali Guerrieri e Amorosi*), Venezia 1638, pe textul lui Torquato Tasso, *Gerusalemme Liberata*.

Lecția 4

SUITĂ

Istoric / particularități:

- ciclu de mișcări contrastante (tempo, metru, ritm), dar unitare d.p.d.v. tonal
- gen instrumental (instrument solo sau orchestră)²⁷
- denumită *Ordre* în creația claveciniștilor francezi (Couperin), sau *Partita* (Bach)
- suita barocă: apare prin alăturarea a două dansuri (*pavana* - binar maiestuos, și *gagliarda* sau *saltarella* - ternar mișcat)
- sec. XVII: apare (la Froberger) succesiunea de dansuri:
 - *allemanda* (german, moderato sau rapid, binar, începe cu anacruză)
 - *couranta* (francez, rapid, ternar)
 - *sarabanda* (spaniol, lent, ternar), cu formula ritmică:
 - *giga* (englez, rapid, în măs. de $\frac{3}{8}$ sau $\frac{6}{8}$)
 - înainte de giga apar și alte dansuri
- Bach:
 - compune *Suitele pentru orchestră*, pentru clavecin - *Suite franceze* și *Suite engleze*, pentru cello - *Solo Suite*, pentru clavecin și vioară solo - *Partite* (termenul german pentru Suită)²⁸;

²⁷ Există și suite corale; ele nu fac obiectul prezentei cercetări.

²⁸ Șase *Suite Engleze* (BWV 806-811) - 1715:

Suita nr. 1 în La major, BWV 806 :

- Prelude, Allemande, Courante I, Courante II, Sarabande, Bourrée I, Bourrée II, Gigue

Suita nr. 2 în la minor, BWV 807:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Bourrée I, Bourrée II, Gigue

Suita nr. 3 în sol minor, BWV 808:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte I, Gavotte II, Gigue

Suita nr. 4 în Fa major, BWV 809:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Menuet I, Menuet II, Gigue

Suita nr. 5 în mi minor, BWV 810:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Passepied I, Passepied II, Gigue

Suita nr. 6 în re minor, BWV 811:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte I, Gavotte II, Gigue

Șase *Suite Franceze* (BWV 812-817) - 1722:

Suita nr. 1 în re minor, BWV 812:

- Allemande, Courante, Sarabande, Menuet I, Menuet II, Gigue

Suita nr. 2 în do minor, BWV 813:

- Allemande, Courante, Sarabande, Air, Menuet, Gigue (mișcări aditionale, în BWV 813a: Menuet - Trio)

Suita nr. 3 în si minor, BWV 814:

- Allemande, Courante, Sarabande, Menuet, Trio, Anglaise, Gigue

Suita nr. 4 în Mib major, BWV 815:

- Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte, Air (mișcări aditionale, în BWV 815a: Praeludium, Gavotte I, Gavotte II, Menuet)

Suita nr. 5 în Sol major, BWV 816:

- Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte, Bourrée, Loure, Gigue

Suita nr. 6 în Mi major, BWV 817:

- Allemande, Courante, Sarabande, Gavotte, Polonaise, Bourrée, Menuet, Gigue

Șase *Partite pentru clavecin* (BWV 826-830) - 1726:

Partita nr. 1 în Sib major, BWV 825:

- Prelude, Allemande, Courante, Sarabande, Menuet I, Menuet II, Gigue

- aduce înaintea dansurilor partitelor pentru clavecin părți intitulate: *Praeludium, Sinfonia, Fantasia, Overture, Praeambulum* sau *Toccata* (6 *Partiten*, BWV 825-830);
- dintre *Partitele pentru vioară solo*, doar în cea de-a treia (BWV 1006 - în mi major) apare *Preludio* înaintea *Allemandei*;
- în toate cele șase *Suite engleze* (BWV 806-811) și șase *Suite pentru violoncel solo* (BWV 1007-1012) dansurile sunt precedate de un *Prelude*;
- o *Overture* „deschide” toate cele patru *Suite pentru orchestră*²⁹ (BWV 1066-1069) (părțile introductive lipsesc din cele șase *Suite franceze*, BWV 812-817);
- include *Aria* printre dansurile suitei (*Suitele franceze nr. 2 și 4, Suita nr. 3 pentru orchestră, Partitele nr. 4 și 6 pentru clavecin*).

Dansurile care compun suita sunt (în afara celor deja citate):

- *Menuet*: ternar, moderat (dans de curte în sec. al XVII-lea)
- *Gavotta*: în *alla breve*
- *Loure*: moderat, în $\frac{6}{8}$
- *Musette*: (lb. fr. = cimpoi) cu ritm pastoral
- *Hornpipe*: (lb. engl. = cimpoi) vechi dans englez sau scoțian, moderat, binar sau ternar
- *Siciliana*: moderat, în $\frac{6}{8}$ sau $\frac{12}{8}$ cu formula ritmică:
- *Poloneza*: moderat, ternar
- *Passamezzo* („jumătate de pas”): rapid, în *alla breve*
- *Rigaudon*: provençal, moderat/rapid, binar
- *Saltarella*: vioi, ritmat, în $\frac{3}{8}$ sau $\frac{6}{8}$
- *Passepied*: vioi, în $\frac{3}{8}$
- *Bourrée*: rapid, în patru timpi sincopați sau în trei timpi
- *Follia* (lb. portugheză = nebunie): dans ternar, vioi³⁰
- *Chacona*: grav, binar sau ternar
- *Passacaglia*: moderat, ternar, de origine spaniolă sau italiană
(*Follia, chaconna și passacaglia* devin, în baroc, forme variaționale pe *ostinato*)

Partita nr. 2 în do minor, BWV 826:

- *Sinfonia, Allemande, Courante, Sarabande, Rondeaux, Capriccio*

Partita nr. 3 în la minor, BWV 827:

- *Fantasia, Allemande, Courante, Sarabande, Burlesca, Scherzo, Gigue*

Partita nr. 4 în Re major, BWV 828:

- *Overture, Allemande, Courante, Aria, Sarabande, Menuet, Gigue*

Partita nr. 5 în Sol major, BWV 829:

- *Preambulum, Allemande, Courante, Sarabande, Menuet, Passepied, Gigue*

Partita nr. 6 în mi minor, BWV 830:

- *Toccata, Allemande, Courante, Air, Sarabande, Gavotte, Gigue*

²⁹ *Suita (Overture) nr.1*, în Do major (BWV 1066), pentru 2 oboaie, fagot, 2 viori, viola și basso continuo:

- *Overture, Courante, Gavotte I-II, Forlane, Menuet I-II, Bourrée I-II* (do minor), *Passepied I-II*

Suita (Overture) nr.2, în si minor (BWV 1067), pentru flaut, 2 viori, viola și basso continuo:

- *Overture, Lentement, Rondeau, Sarabande, Bourrée I-II, Polonaise, Double, Menuet, Badinerie*

Suita (Overture) nr.3, în Re major (BWV 1068), pentru 3 trompete, timpani, 2 oboaie, 2 viori, viola și basso continuo:

- *Overture, Air, Gavotte I-II, Bourrée, Gigue*

Suita (Overture) nr.4, în Re major (BWV 1069), pentru 3 trompete, timpani, 3 oboaie, fagot, 2 viori, viola și basso continuo:

- *Overture, Bourrée I-Bourrée II* (si minor), *Gavotte, Menuet I-Menuet II* (2 viori, viola și continuo), *Réjouissance*

³⁰ Corelli - *Sonata op. 5 nr. 12 „La Follia” pentru vioară*, tema cu 32 de variațiuni.

Suita barocă influențează genul și forma de sonată

Suita modernă a sec. XIX-XX cuprinde:

- suita din lucrări scenice (muzică de balet destinată interpretării strict instrumentale)
- suita simfonică
- suita de dansuri (școlile naționale)

Compozitori:

Froberger, Couperin, Rameau - *Suită de dansuri*³¹, Buxtehude, Telemann, Bach - *Suite franceze*, *Suite engleze*, patru *Suite pentru orchestră*, *Partite*, Händel - *Muzica apelor*, *Focuri de artificii*, Schumann - *Papillons*, Bizet - *Arlezianna*, Ceaikovski - *Spărgătorul de nuci*, suita (1892), Mussorgski - *Tablouri dintr-o expoziție*, Grieg - *Peer Gynt*, Sibelius - *Suite mignonne*, op.98a, *Suite champêtre*, op.98b, *Suite caractéristique*, op.100, *Pelleas și Melisande*, op.46, Rimski-Korsakov - *Șeherezada*, Debussy - *Colțul copiilor și Suita bergamască*, Ravel - *Tombeau de Couperin* și *Ma mère l'Oye*³², Schönberg - *Suita op. 25 pt. pian*, *Cinci piese pentru orchestră*, Enescu - *Impresii din copilărie*,³³ *Săteasca*, 3 *Suite pentru pian*, 2 *Suite pentru orchestră*, Bartók - *Patru cântece slovace*, Stravinski - *Pasărea de foc*, Kodaly - *Dansurile din Galantha*, Berg - *Suita lirică*³⁴, Prokofiev - *Suita pentru orchestră* - 1941, *Dragostea celor trei portocale*, suită simfonică, după opera cu același nume, M. Negrea - *Prin munții Apuseni*³⁵, S. Drăgoi - *Divertisment rustic*³⁶, Holst - *The Planets*.

PARTITA

Istoric / particularități:

- în secolele XVI-XVII termenul desemna o piesă instrumentală într-un ciclu de variațiuni
- în secolele XVII-XVIII termenul devine sinonim cu *suita* (fiind considerat termenul german pentru suită)

- Bach compune *Sonate și Partite pentru vioară solo*³⁷, 6 *Partiten pentru clavecin* - *Clavier-Übung I*, BWV 825-830, *Partita pentru flaut*, BWV 1013 dar și *Variațiuni pe coral* pentru orgă subintitulate *Partite*, BWV 766-771

Compozitori:

Gesualdo, Frescobaldi - *Partita sopra La Follia* - în vol. *Toccate e partite d'intavolatura di cembalo et organo* (1637), Froberger, Kuhnau - *Sieben Partien* - Leipzig (1695), Bach,

dar și Mozart - *Serenada pentru 13 instrumente de suflat în Sib Major KV 361* (denumită „Gran Partita”³⁸), Georges Auric - *Partita pour deux pianos* (1953-1955), Arvo Pärt - *Partita für klavier op. 2* (1959) și Elliott Carter - *Symphonia: Sum Fluxae Pretiam Spei*³⁹ (1993-96)

³¹ alcătuită din următoarele mișcări: I. *Danse du Grand Calumet de la Paix*, II. *Menuets (1 și 2)*, III. *Tambourins (1 și 2)*.

³² pian la 4 mâini, transformată în 1912 în suită de balet (vezi și nota de la p.25).

³³ pentru vioară și pian.

³⁴ pentru cvartet de coarde.

³⁵ 4 *tablouri simfonice*, cu părțile programatice I. Pe Arieș în Sus, II. Cetățile Ponorului, III. Ghețarul de la Scărișoara, IV. Un izbuc.

³⁶ pentru orchestră de cameră, cu succesiunea părților: I. Colindă, II. Doină, III. Bocet, IV. Dans, V. Cântece de nuntă.

³⁷ *Partita nr. 1 în si minor*, BWV 1002: Allemanda, Double, Corrente, Double presto, Sarabanda, Double, Bourrée (Tempo di borea), Double; *Partita nr. 2 în re minor*, BWV 1004: Allemanda, Corrente, Sarabanda, Giga, Ciaccona; *Partita nr. 3 în mi major*, BWV 1006: Preludio, Loure, Gavotte en rondeau, Menuetto I - II, Bourrée, Gigue.

³⁸ nu se știe cu siguranță dacă denumirea a fost dată de Mozart.

³⁹ în trei părți: *Partita*, *Adagio Tenebroso* și *Allegro Scorrevole*.

Lecția 5

SONATA

Istoric / particularități:

- în sec. XVI, termenul de sonată desemna o lucrare instrumentală (*canzona da sonar*, deci cântare „sunată”, spre deosebire de lucrările vocale, ce trebuiau „cântate” = cantată, și de cele pentru claviatură = toccată)
- în sec. al XVII-lea (în Baroc), sonatele erau scrise pentru 3 instrumente, două cu coarde sau de suflat și *continuo*), fiind denumite *trio-sonate*⁴⁰ (sonate *à tre*)
- tipologia trio-ului instrumental a fost stabilită de Salomone Rossi în *Sinfonie e Gagliarde* (1607). Numele sub care se întâlnește acest trio instrumental a fost *canzona*, *sinfonia* sau *sonata à tre*. Tiparul a fost preluat apoi de G. Gabrieli, B. Marini (*Affetti musicali* - 1617) și Frescobaldi. Sunt cunoscute *Trio-sonatele op. 1* și *2* de Buxtehude, *Trio-sonatele da chiesa op. 1* și *op. 3*, precum și *Trio-sonatele da camera op. 2* și *4* de Corelli (câte 12 în fiecare opus), *Trio-sonata op. 5* de Händel, *op. 2* de Leclair, trio-sonate compuse de Legrenzi, Locatelli, Pachelbel (*Musikalische Ergötzung*), Purcell, Quantz, Telemann, *Trio-sonatele BWV 1036-1039*⁴¹ de Bach (primele două pentru două viori și continuo, cea de-a treia pentru flaut, vioară și continuo, ultima pentru două flaute și continuo), precum și trio-sonata din *Ofranda muzicală* (flaut, vioară și *continuo*).
- în funcție de destinație, sonata a fost diferențiată⁴² în:
 - *sonata da chiesa* („de biserică” = provenită din *canzona*, în 4 părți: omofon, Grave - *fugatto* - omofon ternar - gigă)⁴³
 - *sonata da camera* („de cameră” = o succesiune de dansuri, identificată cu *suita*)⁴⁴
- Corelli (la sf. sec. al XVII-lea) compune:
 - Trio-sonate*: op. 1 (12 sonate *da chiesa* - 1681), op. 2 (12 sonate *da camera* - 1685), op. 3 (12 sonate *da chiesa* - 1689), op. 4 (12 sonate *da camera* - 1694)
 - Sonate*: op. 5 (12 *Sonate a violino e violone o Cimbalo*: nr. 1-6 *da chiesa*, nr. 7-11 *da camera*, nr. 12 *La Folia*, variațiuni - 1700)
- Kuhnau scrie sonate pentru clavecin (primul care a compus o sonată în mai multe părți destinată acestui instrument - 1689)
- J.S. Bach a compus sonate pentru instrumente solo sau cu acompaniament de clavecin:

⁴⁰ De cele mai multe ori Trio-sonata este scrisă pentru patru instrumente: celor două viori (sau instrumente de suflat) li se adaugă *basso continuo*, realizat de clavecin sau orgă, și viola da gamba (care dublează linia basului).

⁴¹ Părțile acestor trio-sonate sunt: *Trio-Sonata în re minor*, BWV 1036: Adagio – Allegro – Largo (fa major) – Vivace; *Trio-Sonata în Do Major*, BWV 1037: Adagio – Alla breve – Largo (la minor) – Gigue, *Trio-Sonata în Sol Major*, BWV 1038: Largo – Vivace – Adagio (mi minor) – Presto; *Trio-Sonata în Sol Major*, BWV 1039: Adagio – Allegro ma non presto – Adagio e piano (mi minor) – Presto.

⁴² B. Marini (*Diversi generi di sonate, da chiesa e da camera* - 1655) și Legrenzi (în *op. 2*) fac pentru prima dată diferența între sonatele *da chiesa* și cele *da camera*.

⁴³ *Sonatele pentru vioară solo* de Bach sunt sonate *da chiesa*, cu următoarea succesiune apărților: *Sonata nr. 1 în sol minor*, BWV 1001: Adagio, Fuga (Allegro), Siciliana, Presto; *Sonata nr. 2 în la minor*, BWV 1003: Grave, Fuga, Andante, Allegro; *Sonata nr. 3 în do major*, BWV 1005: Adagio, Fuga, Largo, Allegro assai (menționăm că pentru fiecare dintre sonate, fuga este partea cea mai amplă).

⁴⁴ Sonata *da camera* „diferă de suită într-un singur element esențial: una din mișcările ei – în cazul structurării în patru părți a ciclului, cea de-a treia – este scrisă într-o altă tonalitate” (Francisc László, *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S. Bach*, ed.cit. p. 84).

<i>Sonate/partite pentru vioară solo</i>	BWV 1001-1006
<i>Sonată pentru flaut solo</i>	BWV 1013
<i>Sonate pentru vioară și clavecin</i>	BWV 1014-1026
<i>Sonate pentru viola de gamba și clavecin</i>	BWV 1027-1029
<i>Sonate pentru flaut și clavecin</i>	BWV 1030-1035
<i>Sonate pentru 2 instrumente și clavecin</i> ⁴⁵	BWV 1036-1040
<i>Sonate pentru orgă</i> ⁴⁶	BWV 525-530

Este interesantă compararea, în creația lui J.S. Bach a: partitei, sonatei da camera și suitei pentru instrument solo:

Sonata nr. 1 în sol minor pentru vioară solo, BWV 1001	Partita nr. 1 în re minor pentru vioară solo, BWV 1004	Suita nr. 1, în Sol major pentru violoncel solo, BWV 1007	Sonata în la minor pentru flaut solo, BWV 1013
1. Adagio	1. Allemande	1. Prélude	1. Allemande
2. Fuga. Allegro	2. Courante	2. Allemande	2. Courante
3. Siciliano	3. Sarabande	3. Courante	3. Sarabande
4. Presto	4. Gigue	4. Sarabande	4. Bourrée anglaise
	5. Chaconne	5. Menuet I	
		6. Menuet II (sol minor)	
=sonata de chiesa		7. Gigue	=sonata da camera

- după anul 1700 se manifestă tendința de unificare a celor două subgenuri ale sonatei, *da chiesa* și *da camera*. Bach compune și sonate în trei mișcări:

<i>Sonata în sol minor pentru vioară/flaut și clavecin, BWV 1020</i>	1. Allegro moderato 2. Adagio (Mi bemol) 3. Allegro
<i>Sonata în sol minor pentru violoncel și clavecin, BWV 1029</i>	1. Vivace 2. Adagio (Si bemol) 3. Allegro
<i>Sonata în Mi bemol major pentru flaut și clavecin, BWV 1031</i>	1. Allegro 2. Siciliano (sol minor) 3. Allegro
<i>Sonata în la major pentru flaut și clavecin, BWV 1032</i>	1. Vivace 2. Largo e dolce (la minor) 3. Allegro

- Carl Philipp Emanuel Bach și reprezentanții Școlii de la Mannheim compun sonate cu trei sau patru părți, din care prima era realizată în formă de sonată bitematică
- Haydn și Mozart scriu sonate în trei părți, cu succesiunea repede - lent - repede
- Mozart, în cele 18 sonate pentru pian, respectă următorul ciclu:
p. I. - formă de sonată (în Sonata KV. 331, p. I. = variațiuni)

⁴⁵ considerate *trio-sonate*.

⁴⁶ considerate *trio-sonate*, datorită delimitării în partitură a celor trei planuri ale discursului muzical: mâna dreaptă-mâna stângă-pedalier, ceea ce are drept consecință interpretarea lor și la alte instrumente, corespunzător deschiderii estetice a Barocului. „Un trio, adică o compoziție la trei voci obligate, rămâne trio indiferent dacă este interpretat de doi, trei sau patru instrumentiști, sau de unul singur pe cele două claviaturi manuale, respectiv pe cea pedalieră a orgii. Complementul armonic al basului continuu nu se socotește ca o voce” (Francisc László, *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S.Bach*, ed.cit. p. 94).

- p. a II-a (de obicei la subdominantă) - lied, menuet cu trio, rondo monotematic, sonată fără tratare
- p. a III-a - rondo, temă cu variațiuni, sonată, rondo-sonată
- cele mai multe din *Sonatele mozartiene pentru pian și vioară* sunt structurate în trei sau doar două mișcări
- Mozart a compus și 17 *Kirchensonaten* (urmașe ale sonatei *da chiesa*) pentru orgă și coarde, unele și cu instrumente de suflat (KV 67-69, 144, 145, 212, 224, 225, 241, 244, 245, 263, 274, 278, 328, 329, 336)
- Beethoven scrie sonate în 2, 3 sau 4 părți (32 sonate pentru pian, 10 sonate pentru pian și vioară), reprezintă apogeul genului și respectă următoarea succesiune a mișcărilor:
 - p. I. - formă de sonată
 - p. a II-a - lied, sonată, rondo, variațiuni
 - p. a III-a - menuet/scherzo cu trio, lied (sau rondo, sonată, rondo-sonată, variațiuni⁴⁷)
 - p. a IV-a - rondo, sonată, rondo-sonată, fugă (*op. 110*)
- romanticii depășesc tiparele clasice
- compozitorii sec. XX concentrează discursul muzical

Compozitori:

A. și G. Gabrieli, Corelli, Kuhnau, Rameau, D. Scarlatti - 555 *Essercizzi per Gravicembalo* (1738), Bach, Tartini, Leclair, C.Ph.Em.Bach - *Prussian* și *Württemberg* Sonatas, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Liszt - *Sonata in si* (1853), Franck, Brahms, Fauré, Debussy, Ravel, Bartók, Enescu, Stravinski, Berg, Prokofiev, Scriabin

SONATINA

Istoric / particularități:

- în sec. al XVII-lea desemna o piesă asemănătoare suitei
- sonată de mici proporții, cu ciclu de 3 mișcări
- *Sonatele op. 49* (nr. 1 și 2 - în două părți) și *op. 79* (în trei părți) de Beethoven, sunt considerate sonatine
- evoluează de la lucrări cu scop didactic, facile d.p.d.v. tehnic, la valoroase lucrări de gen, ce urmăresc conciziunea expresiei (sf. sec. XIX - înc. sec. XX)

Compozitori:

Clementi, Diabelli, Kuhlau, Beethoven, Raff, Reger, Ravel, Milhaud, Hindemith, Bartók, P. Constantinescu, T. Olah, Ligeti (*Sonatina*, pentru patru mâini - 1950)

Lecția 6

CONCERTO GROSSO

Istoric / particularități:

- concert baroc pentru instrumente soliste⁴⁸ (numite *sol*, *concertino* sau *principale*) opuse orchestrei (*concerto*, *tutti* sau *ripieni* - formată din coarde, cărora li se adaugă, uneori, instrumente de suflat), scris în cinci sau patru mișcări⁴⁹

⁴⁷ ca mișcare finală, în sonatele care au doar trei părți.

⁴⁸ care sunt instrumentele *sonatei à tre* (două viori sau instrumente de suflat și *continuo*).

⁴⁹ Numărul părților este variabil la Corelli: *Concerto grosso op. 6 nr. 1*: Largo/Allegro/Adagio/Allegro/Adagio/Allegro/Largo/Allegro – Largo – Allegro/Adagio – Allegro; *nr. 6*: Adagio/Allegro – Largo/Vivace – Allegro; *nr. 8*: Vivace grave – Allegro – Adagio/Allegro – Vivace – Allegro/Largo (Pastorale); *nr. 12*: Preludio – Allegro – Adagio – Sarabanda – Giga. Remarcăm alternanța mișcărilor contrastante din cadrul părților.

- asemeni sonatei, concerto-ul grosso se împarte în *concerto de chiesa* și *concerto da camera*⁵⁰
- A. Stradella compune lucrări conforme tipologiei genului (1676)
- denumirea a fost introdusă de L. Gregori: *Concerti grossi a piu stromenti* - 8 concerti grossi *da chiesa* (4-7 părți), 4 concerti grossi *da camera* (4 dansuri) - 1698
- Corelli este considerat adevăratul reprezentant al genului
- Torelli și Vivaldi inaugurează ciclul de trei mișcări (repede-lent-repede) în cadrul concertului cu un singur solist
- concerto-ul grosso va determina apariția *simfoniei concertante*⁵¹ (a doua jumătate a sec. al XVIII-lea)

Compozitori:

A. Stradella, L. Gregori, Torelli, Corelli - 12 *Concerti grossi* op. 6 (1712), Vivaldi, Geminiani, B. Marcello, Locatelli, Bach - cele șase *Concerte brandenburgice* BWV 1046-1051⁵², Händel

CONCERT

Istoric / particularități:

- în lb. lat., *concertare* = a se întrece
- compoziție muzicală pentru un instrument solist cu acompaniament de orchestră
- principiul concertant a existat în vechile *concerti ecclesiastici* (realizate pe principiul antifoniei, stilul responsorial, *corri spezzati*⁵³) ale Școlii Venețiene: Gabrieli, Banchieri, Viadana
- concertul provine din *concerto grosso*, prin reducerea numărului de soliști la unul singur
- Torelli compune primul concert pentru un singur solist (vioară, ~ 1700)
- Vivaldi compune, în 1711 concertele op. 3 - *L'estro armonico* (12 concerte pentru 1, 2, sau 4 viori și orchestră de coarde), iar în 1725 concertele op. 8 - *Il cimento dell'armonia e dell'inventione* (12 concerte de vioară), ciclu care include și *Anotimpurile*; este consacrat ciclul de trei mișcări (repede-lent-repede)

⁵⁰ Primele opt *Concerti grossi* op. 6 de Corelli sunt *concerti da chiesa*, iar concertele 9-12 sunt *concerti da camera*.

⁵¹ vezi p. 24.

⁵² „În ceea ce privește ciclul de șase concerte zise *brandenburgice*, terminate la 24 martie 1721, este bine să reamintim că el se intitulează *Six Concerts, avec Plusieurs Instruments*. Concertele sunt atipice, fiecare un unicat, sub toate aspectele majore. [Doar Concertele 1, 2, 4 și 5 au instrumente soliste. n.n.] Trei dintre cele șase au printre instrumentele soliste și un flaut, respectiv două, acestea însă în cazul concertelor nr. 2 și 4 sunt flaute *dolce*. Flautul transversal apare numai în *Concertul nr. 5 BWV 1050*” (Francisc László, *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S. Bach*, ed.cit., p. 73).” Părțile concertelor sunt:

Nr. 1 in Fa major, pentru: violină *piccolo* (solo), trei oboi, doi corni, fagot, coarde și *continuo* [1. Allegro, 2. Adagio (re minor), 3. Allegro, 4. Menuetto, 5. Trio I (2 oboaie și fagot), 6. Polacca, 7. Trio II (2 corni și 3 oboaie la unison)]

Nr. 2 in Fa major, pentru vioară (solo), flaut, oboi, trompetă, coarde și *continuo* [1. Allegro, 2. Andante (re minor), 3. Allegro assai]

Nr. 3 in Sol major, pentru coarde și *continuo* [1. Allegro, 2. Adagio, 3. Allegro]

Nr. 4 in Sol major, pentru violino principale, două flaute (*flauto a becco*), coarde și *continuo* [1. Allegro, 2. Andante (mi minor), 3. Presto]

Nr. 5 in Re major, pentru flaut (solo), violino principale (solo), cembalo concertato, coarde și *continuo* [1. Allegro, 2. Affettuoso (si minor), 3. Allegro]

Nr. 6 in Si bemol, pentru coarde (viola I, II, viola da gamba I, II, violoncel, contrabas) și *continuo* [1. Moderato, 2. Adagio ma non tanto (mi bemol major), 3. Allegro]

⁵³ Coruri „despărțite”, caracteristice muzicii interpretate în bazilica San Marco din Veneția secolului al XVI-lea.

- Bach a realizat transcripții pentru clavecin ale unor concerte de Vivaldi (BWV 972, 973, 975, 976, 978, 980), Benedetto Marcello (BWV 974, 977), Telemann (BWV 985, 986) și alți autori, și a compus: concerte pentru vioară și orchestră de coarde și clavecin (BWV 1041-1043), un concert pentru flaut, vioară și clavecin (BWV 1044), concerte pentru clavecin și coarde (BWV 1052-1058), pentru clavecin și oboi (BWV 1059), pentru două clavecine (BWV 1060-1062), pentru trei clavecine (BWV 1063-1064), pentru patru clavecine (BWV 1065), lucrări în trei părți (repede-lent-repede).
- în Baroc, forma de concerto era asemănătoare rondo-ului monotematic (cu anumite libertăți)

- Mozart a stabilit tiparul cu trei mișcări:

- I. - Allegro (formă de sonată cu dublă expoziție)

- II. - Andante (lied, sonată fără tratare sau temă cu variațiuni)

- III. - Allegro (rondo, rondo-sonată, sonată sau temă cu variațiuni);

- începând cu Beethoven, compozitorii își compun cadențele solistice⁵⁴

- în romantism există două tendințe:

- evidențierea virtuozității solistice (Paganini, Liszt, Chopin)

- integrarea solistului în ansamblul orchestral (Brahms)

- s-au scris și concerte pentru două (Brahms - *Dublu concert pentru vioară, violoncel și orchestră*, op. 102 - 1887) sau trei instrumente (Beethoven - *Triplu concert pentru pian, vioară, violoncel și orchestră*, op. 56 - 1804)

- începând cu sec. XVIII s-au compus și sinfonii/simfonii concertante (Mozart - *Sinfonia concertante* pentru oboi, clarinet, corn, fagot, KV 297b - 1778 și *Sinfonia concertante* pentru vioară, violă și orchestră, KV 364 - 1779, Berlioz - *Harold în Italia* (pentru violă și orchestră) - 1834, Lalo - *Simfonia spaniolă* pentru vioară și orchestră - 1783, Enescu - *Simfonia concertantă pentru violoncel și orchestră în si*, op. 8 - 1901)

- în sec. XX există, pe lângă concertul solistic (Berg) și concertul pentru orchestră (Bartók, Toduță)

- retrospectiv, putem aprecia că genul de concert se regăsește în trei ipostaze: concertul pentru mai multe instrumente soliste, concertul pentru un singur instrument solist, concertul fără instrumente soliste.

Compozitori:

Torelli⁵⁵, Vivaldi, Bach, Haydn, Mozart (23 concerte pentru pian, pentru vioară⁵⁶, pentru flaut și harpă, flaut, oboi, corn, clarinet, fagot, un *Concertone pentru două viori și orchestră*), Beethoven, Paganini, Chopin, Schumann, Liszt, Lalo, Brahms, Ceaikovski, Dvořák, Grieg, Rahmaninov, Schönberg, Prokofiev, Ravel, Bartók (3 concerte pentru pian, două pentru vioară, *Concert pentru două pianuri și percuție*, *Concert pentru orchestră*), Berg (*Concert pentru vioară*), Toduță (două concerte pentru pian, 4 concerte pentru orchestră de coarde, concerte pentru flaut, oboi, suflători și percuție)

⁵⁴ Mozart a scris cadențe pentru concertele pentru pian și *Simfonia concertantă*; nu a scris cadențe pentru concertele dedicate viorii.

⁵⁵ A compus *concertti grossi*, dar și concerte pentru vioară și pentru una, două sau patru trompete.

⁵⁶ primele cinci compuse într-un singur an, 1775.

Lecția 7

INVENȚIUNE ⁵⁷

Istoric / particularități:

- piesă polifonică imitativă, de mici dimensiuni⁵⁸
- se regăsește, într-o nouă accepțiune, în muzica sec. al XX-lea

Compozitori:

Bach⁵⁹, Berg - opera *Wozzek*, în actul al III-lea (1923-25)

PRELUDIU

Istoric / particularități:

- în secolele XV-XVI: scurtă introducere improvizatorie a unei lucrări vocale sau instrumentale (*preambulum*)
- în serviciul religios protestant, piesă cântată la orgă ce preceda intonarea coralului (= coral-preludiu)
- Corelli deschide *Sonatele pentru vioară și continuo* (nr. 7-11) cu un *Preludio* (în Sonata nr. VII - *Vivace*, în celelalte - *Largo* sau *Adagio*)
- la Bach, preludiul poate fi:
 - piesă de sine stătătoare (*Preludii pentru orgă*, BWV 567-569, *Preludii pentru clavecin*, BWV 921-923, *Mici preludii pentru clavecin*, BWV 924-932, *Coral-preludii pentru orgă*, BWV 1090-1120)
 - piesă care precede fuga (*Wohltemperiertes Klavier*)
 - prima parte a suitei (*Suitele engleze*⁶⁰, *Suitele pentru cello solo*, *Partita nr. 3 pentru vioară solo*, *Partita nr. 1 pentru clavecin* BWV 825⁶¹)
- în sec. XIX-XX - devine piesă de-sine-stătătoare:
 - preludiu simfonic: Puccini, *Preludiu pentru orchestră* - 1876, și *Preludiu simfonic* - 1882
 - preludii pentru pian: Chopin (24 *Preludes* op.28, 1836-39), Debussy, Rahmaninov, Scriabin;
- se găsește și în cadrul altor genuri, ca:
 - suita instrumentală (Debussy - *Suite bergamasque* pentru pian, 1890: *Prélude*, Menuet, Clair de lune, Passepied, și *suita Pour le piano*, 1894-1901: *Prélude*, Sarabande, Toccata)
 - balet (Ravel - *Ma mère l'Oye*⁶², 1912: I. *Prélude* - II. Danse du rouet et scène - III. Pavane de la Belle au bois dormant, IV. Les entretiens de la Belle et de la Bête - V. Petit Poucet - VI. Laideronnette, impératrice des pagodes - VII. Le jardin féerique)
 - missa (Beethoven - *Missa solemnis*⁶³, 1823)⁶⁴

⁵⁷ Invențiunea a fost considerată, de unii cercetători, drept formă improvizatorie. Asupra disputelor privind raportul formă-gen în cadrul invențiunii, vezi: Sigismund Toduță, *Formele muzicale ale barocului în operele lui J.S. Bach*, vol. II, ed.cit., pp. 36-37.

⁵⁸ Titulatura de „Invențiune” a fost utilizată, în perioada anterioară lui Bach, și pentru a reliefa retoric inventivitatea componistică, fără ca denumirea să desemneze un gen anume.

⁵⁹ Spre deosebire de *Invențiunile la două voci*, cele la trei voci au fost intitulate de către Bach *Sinfonii*; J.N. Forkel este cel care le-a numit „Invențiuni”.

⁶⁰ Suitele franceze nu sunt precedate de Preludiu.

⁶¹ Funcția introductivă este deținută de mai multe (sub-)genuri; astfel, prima mișcare din cele 6 *Partite pentru clavecin* BWV 825-830 este diferită: Nr.1: *Praeludium*, Nr.2: *Sinfonia*, Nr.3: *Fantasia*, Nr.4: *Ouverture*, Nr.5: *Praeambulum*, Nr.6: *Toccata*.

⁶² inițial, suită pentru pian la 4 mâini (1908-10), transformată mai târziu în suită de balet (orchestrată și amplificată cu un tablou și patru interludii)

⁶³ înainte de *Benedictus*.

⁶⁴ Titlurile: *Les Préludes* (1848) de Liszt (poem simfonic) și *Prélude à l'après-midi d'un faune* (1894) de Debussy (poem simfonic nedeclarat - lucrare programatică „pentru orchestră” inspirată de poemul lui Stéphane

- concert pentru orchestră (Sigismund Toduță - Concert nr. 2 pentru orchestră de coarde, 1973: I. Preludio, II. Fuga, III. Recitativo e arioso, IV. Toccata)

Compozitori:

Sweelinck, Buxtehude, Kuhnau, Marc-Antoine Charpentier (în *Te Deum*), Corelli, Bach / Chopin, Debussy, Franck, Reger, Rahmaninov, Scriabin, Sostakovici - *24 Preludii și fugi pentru pian*⁶⁵, Hindemith (în *Ludus tonalis*, 1943), Schönberg, Tudor Ciortea (1943), Ion Dumitrescu - *Preludiu simfonic*, Enescu - *Preludiu la unison din Suita nr. 1 pentru orchestră* op. 9

FANTEZIE

Istoric / particularități:

- lucrare cu scriitură ornamentată și caracter improvizatoric
- în baroc: are rol de preludiu
- Bach compune *Fantezii pentru orgă* (BWV 570-573), *Fantezii pentru clavecin* (BWV 917-920), *Fantezii și fugi pentru orgă* (BWV 542, 561-563), *Fantezii și fugi pentru clavecin* (BWV 903-908); prima parte din *Partita nr. 3 pentru clavecin* BWV 827 este o *Fantasia*.
- sec. XVIII: este existentă în creația lui Mozart (*Fantezia în re major* KV 397 pentru pian - 1782, *Fantezia în do major* KV 475 pentru pian - 1785)
- Beethoven: compune două sonate subintitulate „*quasi una fantasia*” (op. 27 nr. 1 și 2⁶⁶), *Fantezia în sol minor* op. 77 pentru pian și *Fantezia pentru pian, cor și orchestră* (op. 80, 1808)
- promovată de romantici (Schubert - *Fantezia în fa minor*, D.940, pentru pian, „*Wanderer Fantasie*” („Călătorul”) D.760 pentru pian, *Fantezia pentru vioară și pian* D.934, Schumann - *3 Fantasiestücke* op. 111 pentru pian, Ceaikovski - *Francesca da Rimini* (*fantezie simfonică* - 1877) și compozitorii sec. XX (Schönberg - *Fantezia pentru vioară și pian*, Britten - *Phantasy Quartet* pentru oboi și coarde)
- există și lucrări denumite de către autori prin acuplarea a două denumiri de gen (uneori în titlu): Chopin *Fantezie-impromptu* în do diez minor, 1834, Ceaikovski: *Romeo și Julieta* (*uvertură-fantezie*), 1869

Compozitori:

Buxtehude, Bach - *Fantezia cromatică și fuga*, C.Ph.Em.Bach, Mozart - *Fantezia în do minor*⁶⁷, Beethoven, Schubert, Liszt - *După o lectură din Dante*, pentru pian, Chopin, Schumann - *Phantasiestücke*, Liszt, Mendelssohn, Ceaikovski, Reger - *Fantezie și Fugă pentru orgă*, Fauré - *Fantezie pt. pian și orchestră*, Schönberg - *Fantezia pentru vioară și pian* (1949), Debussy - *Fantezie pt. pian și orchestră*

TOCCATA

Istoric / particularități:

- lucrare cu scriitură motorică (destinată claviaturii) și caracter improvizatoric
- în baroc: are rol de preludiu (în cuplul toccata-fuga⁶⁸)
- apare și în muzica sec. XX (inclusiv în muzica românească)

Mallarmé) sunt denumiri programatice și nu denotă genul ca atare; opera *Tristan și Isolda* de Wagner debutează cu *Vorspiel* (vezi și *Prelude und Isoldes Liebestod*).

⁶⁵ replică a preludiilor și fugilor lui Bach (1950).

⁶⁶ „a Lunii”.

⁶⁷ Conform indicațiilor lui Mozart, *Fantezia* (K.V. 475) se cântă împreună cu *Sonata pentru pian* K.V. 457.

⁶⁸ dar și *Toccata-adagio-fuga*: Bach, BWV 564 pentru orgă.

Compozitori:

Monteverdi - Toccata din debutul operei *L'Orfeo*, „Favola in Musica” (1607), Frescobaldi (1615, 1627), Froberger, Bach - *Toccata și fuga Doriană pentru orgă* BWV 538, *Toccata și fuga în re minor pentru orgă* BWV 565, Schumann - *Toccata în Do* op.7, Debussy - *Toccata din Pour le piano*, Ravel - *Tombeau de Couperin* - *Toccata din final*, Prokofiev - *Toccata în Do*, Charles-Marie Widor - *Toccata din Simfonia nr. 5* cu orgă, Enescu - *Toccata din Suita op. 10 pentru pian*), Sigismund Toduță, Paul Constantinescu

Lecția 8

MISSA⁶⁹

Istoric / particularități:

- secțiunea principală a ceremonialului liturgic creștin
- lucrare vocală⁷⁰ sau vocal-instrumentală⁷¹ bazată pe textul literar al celor cinci episoade ale *ordinarium*-ului missei catolice (cele care se oficiază tot timpul anului): *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus-Benedictus, Agnus Dei*.

- Kyrie

*Kyrie eleison*⁷²; *Christe eleison*; *Kyrie eleison*

Doamne miluiește-ne, Cristoase miluiește-ne,
Doamne miluiește-ne

- Gloria

Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam, Domine Deus, Rex caelestis, Deus Pater omnipotens. Domine Fili unigenite, Iesu Christe, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, qui tollis peccata mundi, miserere nobis; qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis. Quoniam tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus, Iesu Christe, cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen

Mărire în Cer lui Dumnezeu, și pace pe pământ oamenilor de bunăvoință. Te lăudăm, te binecuvântăm, te adorăm, te preamărim, îți mulțumim ție pentru slava ta cea mare, Doamne Dumnezeu, Împărate ceresc, Dumnezeu, Părinte atotputernic, Doamne, fiule unule-născut, Isuse Cristoase, Doamne Dumnezeu, mielul lui Dumnezeu, Fiul Tatălui, care iei asupra ta păcatele lumii, miluiește-ne pe noi, Tu, care iei asupra ta păcatele lumii, primește rugăciunea noastră, Tu, care șezi de-a dreapta Tatălui, miluiește-ne pe noi. Fiindcă Tu singur ești Sfânt, Tu singur Domn, Tu singur preaînalt, Isuse Cristoase, împreună cu Duhul Sfânt, întru mărirea lui Dumnezeu tatăl, Amin

- Credo

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio

Cred în Dumnezeu unul, Tatăl atotputernicul, Creatorul cerului și al pământului, al tuturor văzutei și nevăzutei. Cred în Isus Cristos unul, Fiul lui Dumnezeu unul-născut, care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii. Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu creat, de o ființă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut. Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire s-a coborât din Ceruri. S-a întrupat de la Duhul Sfânt din Maria

⁶⁹ denumirea provine din lat. *missio* = trimiteri; la sfârșitul slujbei, preotul rostește invitația adresată celor de altă credință de a părăsi biserica: *Ite missa est*.

⁷⁰ În Renaștere este caracteristică missa polifonică *à cappella*.

⁷¹ Există și misese instrumentale: *Fiori musicali* de Frescobaldi (Veneția 1635) cuprinde trei misese pentru orgă dedicate cardinalului Antonio Barberini.

⁷² în limba greacă.

Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis; Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen

- Sanctus

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Domine Deus Sabaoth; pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis

- Benedictus (continuarea lui Sanctus)

Benedictus qui venit in nomine Domini
(repetare *Hosanna in excelsis*)

- Agnus Dei

*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*⁷³

Fecioara și s-a făcut om. S-a răstignit pentru noi sub Ponțiu Pilat, a pățimit și s-a îngropat. A înviat a treia zi după Scripturi, și s-a suit la Cer, șade de-a dreapta Tatălui. Și iarăși va veni cu mărire să judece pe cei vii și pe cei morți, a cărui împărăție nu va avea sfârșit. Cred în Duhul Sfânt, Domnul și de viață dătătorul, care de la Tatăl și de la Fiul purcede; care împreună cu Tatăl și cu Fiul este adorat și preamărit și a grăit prin proroci. Cred într-una sfântă, catolică și apostolică Biserică. Mărturisesc un botez spre iertarea păcatelor. Aștept învierea morților și viața veacului ce va veni, Amin

Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul Dumnezeu! oștirilor cerești. Pline sunt cerurile și pământul de mărirea ta. Osana în înaltul cerului

Binecuvântat este cel care vine în numele Domnului

Mielul lui Dumnezeu, care iei asupra ta păcatele lumii, miluiește-ne pe noi, Mielul lui Dumnezeu, care iei asupra ta păcatele lumii, dă-ne nouă pacea

- *Proprium misse* (părțile variabile ale Missei, dependente de momentele anului liturgic) sunt: *Introitus, Graduale, Alleluia* (sau *Tractus*), *Offertorium* și *Communio*.
- cea mai veche missă identificată este *Missa de la Notre Dame* de G. Machault (sec. XIV)

- *Missa* (pe cântecul) *L'homme armé* se regăsește în creația lui: Guillaume Dufay, Johannes Ockegem și Johannes Tinctoris (sec. XV), Josquin des Prez (sec. XV-XVI)

- *Missa brevis* este missa scurtă, fără *Credo* (se regăsește în creația lui Haydn, Mozart, Kodaly, Britten)

- regăsim missa în toate epocile creatoare

Compozitori:

Machault, Dufay, des Prez, Ockegem, Palestrina - *Missa Papae Marcelli*, Lassus, Frescobaldi - în *Fiori musicali*, Bach - *Missa în si*⁷⁴, Pergolesi, Haydn - *Nelson Mass*,

⁷³ În *Missa pro defunctis*, cuvintele *dona nobis pacem* sunt înlocuite cu *dona eis requiem*, ceea ce a dat și denumirea genului.

⁷⁴ pentru două soprane, contraalto, tenor, bas, cor, orchestră și *continuo*. Părțile sunt:

I. Kyrie

Kyrie eleison
Christe eleison
Kyrie eleison

II. Gloria

Gloria in excelsis
Et in terra pax
Laudamus te
Gratias agimus tibi
Domine Deus
Qui tollis peccata mundi
Qui sedes ad dexteram Patris
Quoniam tu solus sanctus
Cum Sancto Spiritu

III. Symbolum Nicenum, or Credo

Credo in unum Deum

Mozart - *Krönungs Messe*, Beethoven - *Missa Solemnis*, Schubert, Bruckner, Gounod - *Caecilienmesse*, Rossini - *Petite Messe Solennelle*, Stravinski - *Missa*⁷⁵, Hindemith - *Messe pentru cor mixt à cappella* (1963), Janacek - *Missa glagolitică*⁷⁶, Toduță - *Missa pentru cor mixt cu acompaniament de orchestră* (1937)

REQUIEM (RECVIEM)

Istoric / particularități:

- missa funebră (*missa pro defunctis*), din care lipsesc *Gloria* și *Credo*, și în care apar alte secțiuni (ex.: *Dies irae*, *Lux aeterna*), specifice slujbei de înmormântare și, uneori, cele care invocă iertarea păcatelor (*Libera me*, *In Paradisum*)

- părțile *Requiemului* au fost stabilite de către Conciliul din Trento (1545-1563):

Introitus:

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Te decet hymnus Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem. Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet. Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis.

Kyrie eleison:

Kyrie eleison; Christe eleison; Kyrie eleison

Graduale:

Requiem aeternam dona eis, Domine; In memoria aeterna erit justus, ab auditione mala non timebit.

Tractus:

Absolve, Domine, animas omnium fidelium defunctorum ab omno vinculo delictorum et gratia tua illis succurrense mereantur evadere iudicium ultionis, et lucis aeternae beatitudine perfrui.

Sequence:

Dies irae, dies illa

Offertorium:

Domine, Jesu Christe, Rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et de profundo lacu. Libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum; sed signifer sanctus Michael repraesentet eas in lucem sanctam, quam olim Abraham promissisti et semini ejus.

Hostias et preces tibi, Domine, laudis offerimus; tu suscipe pro animabus illis, quarum hodie memoriam facimus. Fac eas, Domine, de morte transire ad vitam. Quam olim Abraham promissisti et semini ejus.

Sanctus:

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Domine Deus Sabaoth; pleni sunt coeli et terra gloria tua.

Hosanna in excelsis.

Benedictus qui venit in nomine Domini.

Hosanna in excelsis.

Patrem omnipotentem

Et in unum Dominum

Et incarnatus est

Crucifixus

Et resurrexit

Et in Spiritum Sanctum

Confiteor

Et expecto

IV. Sanctus, Hosanna, Benedictus și Agnus Dei

Sanctus

Hosanna

Benedictus

Hosanna (da capo)

Agnus Dei

Dona nobis pacem (identică cu *Gratias agimus tibi* din Gloria)

⁷⁵ pentru cor mixt și dublu cvintet de suflat.

⁷⁶ *glagolitic* = străvechi alfabet al manuscriselor slave, despre care legenda afirmă că a fost inventat în secolul al IX-lea de misionarii Sf. Cyril și Methodius.

Agnus Dei:

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem,

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem sempiternam.

Communion:

Lux aeterna luceat eis, Domine, cum sanctis tuis in aeternum, quia pius es. Requiem aeternam dona eis, Domine; et lux perpetua luceat eis.

- *Requiemul* are următoarele părți la:

- Mozart: *Requiem, Dies irae, Tuba mirum, Rex tremendae, Recordare, Confutatis, Lacrimosa, Domine Jesu, Hostias, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei.*
- Berlioz: *Requiem - Kyrie, Dies irae - Tuba mirum, Quid sum miser, Rex tremendae, Quaerens me, Lacrymosa, Offertorium (Domina Jesu Christe), Hostias, Sanctus, Agnus Dei*
- Verdi: 1. *Requiem Aeternam* și *Kyrie Eleison* (cor, soliști), 2. *DIES IRAE: Dies Irae* (cor), *Tuba Mirum* (cor, bas), *Mors Stupebit* (bas), *Liber Scriptus* (mezzo-sopran, cor), *Quid Sum Miser* (sopran, mezzo-sopran, tenor), *Rex Tremendae* (soliști, cor), *Recordare* (sopran, mezzo-sopran), *Ingemisco* (tenor), *Confutatis* (bas, cor), *Lacrimosa* (soliști, cor), 3. *OFFERTORIO* (soliști): *Domine Jesu Christe, Hostias*, 4. *SANCTUS* (dublu cor), 5. *AGNUS DEI* (sopran, mezzo-sopran, cor), 6. *LUX AETERNA* (mezzo-sopran, tenor, bas), 7. *LIBERA ME* (sopran, cor): *Libera Me (I), Dies Irae, Requiem Aeternam, Libera Me (II)*
- Brahms: 1. *Selig sind, die da Leid tragen*, 2. *Denn alles Fleisch ist wie Gras*, 3. *Herr, lehre doch mich*, 4. *Wie lieblich sind deine Wohnungen*, 5. *Ihr habt nun Traurigkeit*, 6. *Denn wir haben hier keine bleibende Statt*, 7. *Selig sind die Toten.*

- există lucrări compuse pe texte în limbi moderne: Brahms, Britten, Stravinski

Compozitori:

Machault - *Messe de morte* (~1364), Ockeghem (~1461), Praetorius - *Ein Deutsches Requiem*, Schütz - *Musicalische Exequiem* (1636), Marc-Antoine Charpentier (1675), Biber (1690), Mozart - *Requiem*, KV 626 (1791), Berlioz - *Grande Messe des Morts* (1837), Schumann - *Requiem* (1845 și *Requiem für Mignon* (1849), Verdi - *Messa da requiem* (1874), Brahms - *Ein Deutsches Requiem*, op. 45 (1868), Saint-Saëns - *Messe de requiem* (1878), Fauré (1888), Dvořák (1890), Puccini (1905⁷⁷), Duruflé (1947), Britten - *Requiemul de război*⁷⁸ (1961), Ligeti (1965), Stravinski - *Requiem canticles* (1966), Penderecki (1984)

- din creația românească: Sabin Drăgoi - *Requiem românesc, Parastas* (1943), Marțian Negrea - *Requiem-parastas* (1956), Ede Terényi - *Requiem Symphony*, Valentin Timaru - *Sinfonia da Requiem*, Șerban Nichifor - *Messa da Requiem* (1990)

CORAL

Istoric / particularități:

- gen religios, caracterizat printr-o atmosferă de reculegere
- coral gregorian: denumire care marchează importanța Papei Grigore cel Mare (m. 604) care a reorganizat și unificat cântările bisericești
- coral protestant: coralul introdus în muzica religioasă de Reforma lui Martin Luther (sec. XVI);
- Bach a armonizat corale (apar și în cantate, motete, patimi)

⁷⁷ scris în memoria lui Verdi.

⁷⁸ pentru sopran, tenor și bariton, cor, orchestră, orchestră de cameră, cor de băieți și orgă.

- prelucrările de coral au condus la apariția unor noi genuri: coral-cantată, coral-fantezie, coral-preludiu, fuga-coral, coral-variațiune

- Brahms citează un coral, intonat la tromboni, în ultima parte a *Simfoniei I*, iar în finalul *Simfoniei a IV-a*, realizează 32 de variațiuni pe un coral din *Cantata 150* de Bach

Compozitori:

Praetorius, Buxtehude, Pachelbel, Bach (corale la 4 voci: BWV 253-438, 1084, 1089; coral-preludii pentru orgă: *Orgelbüchlein*, BWV 599-644; coral-variațiuni pentru orgă: BWV 766-771), Brahms (în *Simfonia I*. și *Simfonia a IV-a*), Franck - *Corale pentru orgă*

Lecția 9

ORATORIU

Istoric / particularități:

- lucrare vocal-simfonică (pentru soliști, cor și orchestră) de mari proporții, cu caracter dramatic, cu mai multe părți (uvertură, arii, recitative, *arioso*⁷⁹, coruri), prezentată sub formă concertantă, cu conținut religios (non-liturgic) sau laic

- prima lucrare de acest gen: *La Rappresentazione de Anima e di Corpo*⁸⁰ (compusă în *stile rappresentativo* - declamația cântată) de E.Cavalieri (membru al *Cameratei florentine*), 1600

- G. Carissimi (sec. XVII) introduce *recitatorul* care narează subiectul

- genul există în toate marile epoci creatoare

Compozitori:

Cavalieri, Schütz - *Cele șapte cuvinte ale lui Christos pe cruce*, *Oratoriul de Crăciun*, Carissimi, Marc-Antoine Charpentier, Vivaldi, Bach - *Öster-Oratorium* BWV 249 (1725), *Weihnachts-Oratorium*⁸¹ BWV 248 (1734) și *Oratorium auf Himmelfahrt* BWV 11 (1735), Händel - *Messia* (1741), *Samson* (1743), *Judas Maccabeus* (1747), Haydn - *Creațiunea*, (1798), *Anotimpurile* (1801), Beethoven - *Iisus pe Muntele Măslinilor* (1803), Berlioz - *L'Enfance du Christ* (1854), Mendelssohn - *Paulus* (1836), Elias (1846), Honneger - *Regele David* (1921), Ioana pe rug (1938), Stravinski - *Oedipus Rex* (1927), Paul Constantinescu - *Patimile și Învierea Domnului* (1943, rev. 1948) și *Nașterea Domnului* (1947) - oratorii bizantine de Paști și de Crăciun, Toduță - *Miorița*, baladă-oratoriu (1957-58), *Meșterul Manole*, operă-oratoriu (1980-83)

PATIMI⁸²

Istoric / particularități:

- gen foarte apropiat de oratoriu (soliști, cor și orchestră) cu mai multe părți (cor, recitativ, coral, arie), dar patetic prin evocarea suferințelor lui Christos din ultimele ore ale vieții sale; spre deosebire de oratoriu, textul este derivat din Evangheliile; recitativele scot în evidență personajele: Evanghelistul, Iisus, Petru, Pilat, Iuda.

Compozitori:

Schütz - *Lukas, Markus, Johannes și Matthäus*, Telemann, J.S.Bach - *Johannes Passion* (1723) și *Matthäus Passion* (1729), C.Ph.Em.Bach - *Passion Cantata* (1770), Penderecki - *Lukas Passion* (1966), Arvo Pärt (1982)

⁷⁹ *Ariosio* = moment al genului de oratoriu, cantată și operă, intermediară, ca expresie, între arie și recitativ. Ex.: *Ariosio Behold, and see* (sopran) din partea doua a oratoriului *Messia* de Händel, *ariosio Betrachtete, meine Seele* (bas) și *Mein Herz, indem die ganze Welt* (tenor) din *Johannes Passion* de Bach, sau *Pari siamo* (*Rigoletto*) din actul I. al operei verdiane. Există și „ariosio instrumental” (*Ariosio dolente* din *Sonata pentru pian op. 110*, p. a III-a, de Beethoven, sau partea a III-a, *Recitativo e ariosio*, din *Concertul nr. 2 pentru orchestră de coarde* de Sigismund Toduță).

⁸⁰ Unele dicționare contestă apartenența acestei lucrări la genul oratorial, cu toate că remarcă asemănările; vezi: *Dictionnaire des grands musiciens*, Larrouse, 1985, p. 108.

⁸¹ *Oratoriul de Crăciun* este o succesiune de șase cantate, pentru voce, cor, orchestră și orgă.

⁸² În limba germană, *Passion*; se traduce uneori, în limba română, *Pasiune*, ceea ce nu corespunde înțelesului titlului original.

CANTATĂ

Istoric / particularități:

- în lb. lat. și it., *cantare* = „a cânta”
- gen vocal-instrumental apărut în sec. al XVII-lea, inițial pentru o voce solo cu acompaniament, alcătuită din mai multe părți
- în sec. al XVIII-lea cantata devine cel mai răspândit gen vocal-instrumental, fiind scrisă pentru mai mulți soliști, cor și acompaniament instrumental sau orgă, și *continuo*, iar părțile sale se diversifică (cor, arie, arioso, recitativ, coral)
- inițial laică, cantata va deveni un gen predominant religios; cantata laică apelează, uneori, la subiecte mitologice
- unele cantate religioase ale lui Bach debutează cu un moment instrumental: *Sinfonia* (BWV 4, 12, 18, 21, 42, 49, 52, 131, 140, 150, 152, 156, 168, 188, 196), *Sonata* (BWV 31, 182), *Sonatina* (BWV 106), *Concerto* (BWV 142, 148); trei dintre cantatele laice bachiene încep cu: *Marș instrumental* (BWV 207), *Sinfonia* (BWV 209), *Overture* (BWV 212)
- cantata sec. XX este realizată pentru o voce solistă cu acompaniament de ansamblu instrumental⁸³ sau orchestră

Compozitori:

Buxtehude, Al. Scarlatti, Bach (peste 250 de cantate, în majoritate religioase; are și cantate laice: *Cantata cafelei*⁸⁴, *Cantata țărănească*), Händel - *Acis și Galatea*, Rameau (cantate profane), Mozart (cantate masonice), Bartók - *Cantata profana*⁸⁵, Schönberg - *Supraviețuitorul din Varșovia*, Prokofiev - *Aleksandr Nevski* pentru mezzosoprană, cor și orchestră, Orff *Carmina Burana* - cantată scenică, Britten - *Cantata misericordium*, Boulez - *Ciocanul fără stăpân*

ALTE LUCRĂRI RELIGIOASE⁸⁶

Ave Maria

rugăciune catolică; melodie gregoriană corespunzătoare acestei rugăciuni, utilizată în motetele și missele sec. XV-XVI; piesă cu caracter lirico-religios

- ex.: Josquin des Pres - *Ave Maria* (sec. XV), Mozart - *Ave Maria*, canon la 4 voci (sec. XVIII), Schubert - *Ave Maria*⁸⁷ (sec. XIX), Gounod - *Ave Maria* (sec. XIX), Bruckner - *Ave Maria*, la șapte voci (sec. XIX), din *Motete*

Magnificat

imn, cântec de slavă (*Canticum Beatae Mariae virginis*; Luca, I, 46-55), punct culminant al *vespera* (vecerniei) în biserica romano-catolică, preluat și în religia reformată; în baroc este compus pentru soliști, cor și orchestră.

- ex.: Dunstable, Dufay, Binchois, Obrecht, Senfl, Palestrina, Lassus, Praetorius, Pachelbel, Schütz - *Magnificatul german* (1671), Bach - *Magnificat* pentru voce, cor, orchestră și *continuo*, BWV 243⁸⁸, Carl Ph. Em. Bach, Mozart

⁸³ Conform acestei definiții, și *Pierrot lunaire*, op. 21 (21 de lieduri-melodrame pentru voce recitatorie, pian, flaut, piccolo, clarinet, basclarinet, vioară, violă și violoncel) de Schönberg este o cantată (vezi: Vasile Herman, *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, ed.cit., p. 142).

⁸⁴ „Schweigst stille, plaudert nicht”, BWV 211 - 1734.

⁸⁵ pentru tenor, bariton, cor și orchestră, pe versurile unei colinde populare românești.

⁸⁶ lista nu este exhaustivă; Monteverdi, de pildă, a compus *Sacrae cantiunculae* la 3 voci (1582) și *Madrigali spirituali* la 4 voci (Brescia, 1583).

⁸⁷ Liszt a realizat o versiune pentru pian a lucrării schubertiene.

⁸⁸ Cor - *Magnificat*, Aria (Sopran I) - *Et exsultavit spiritus meus*, Coral motet - *Vom Himmel hoch*, Aria (Sopran II) - *Quia respexit humilitatem*, Cor - *Omnes generationes*, Aria (Bas) - *Quia fecit mihi magna*, Cor - *Freut euch*

(KV 193 - 1774, KV 321a - 1779), Liszt (în partea a II-a din *Simfonia „Dante”*)

Miserere

(„Doamne miluiește!”): primul cuvânt al *Psalmului 50 (51)* cântat în săptămâna mare; cântec solemn pe mai multe voci (sec. XVI)

- ex.: Josquin des Prez, Gregorio Allegri - *Miserere* (1638), pentru două coruri

Psalm

gen al muzicii religioase, cântec de slavă cu caracter imnic bazat pe texte biblice atribuite lui David; în creația cultă a sec. XVI-XX devine piesă de concert (Palestrina, Lassus, Schütz, Bach, Schubert, Mendelssohn, Brahms, Reger, Stravinski)

- ex.: Lassus - *Psalmi Poenitentialis*, Mozart - *Psalm „De profundis clamavi”* pentru 4 voci, 2 viori și orgă, KV 93 - 1771, Mendelssohn - *Psalmul 42 pentru soliști, cor și orchestră*, Liszt - *Psalmul 13*, pentru tenor solo, cor și orchestră, Bruckner - *Psalm 150*, Reger - *Psalmul 100*, pentru voce și orchestră, Toduță - *Psalm 97 pentru cor mixt, soliști și orchestră*, *Psalm 133 pentru cor, soliști și orchestră*

Stabat Mater

este o secvență, unul dintre cele mai importante imnuri latine (sec. XIII); Conciliul de Trento (1545-1563) a selectat doar cinci secvențe, dintre care întâlnim în creația cultă *Lauda Sion, Dies irae* și *Stabat Mater dolorosa*

- ex.: O. Lassus - *Stabat Mater* (sec. XVI)

G.B. Pergolesi - *Stabat Mater* (1736)

G. Rossini - *Stabat Mater* (1832-1841)

A. Dvořák - *Stabat Mater* (1876)

Fr.Poulenc - *Stabat Mater* pentru soprană, cor mixt și orchestră (1950)

K. Penderecki - *Stabat Mater* (1962)

Te Deum

imn atribuit lui Niceta de Remesia (335-404); compoziție de tipul cantatei, a fost cultivată de clasici și a atins punctul culminant la Bruckner

- ex.: Marc-Antoine Charpentier - *Te Deum* (sec. XVII), Lully - *Te Deum* (1677), Händel - *Dettingen Te Deum* (sec. XVIII), Bruckner - *Te Deum*, Dvořák - *Te Deum* (sec. XIX), Britten - *Te Deum* (sec. XX)

Vespera

slujba de seară (fr. *Vêpres*, it. *Vespro*, rom. *Vecernie*)

- ex.: Monteverdi - *Vespro della Beata Vergine*⁸⁹ (1610)

und jubiliert, Duet (Alt, Tenor) - *Et misericordia*, Cor - *Fecit potentiam*, Cor - *Gloria in excelsis Deo*, Aria (Tenor) - *Deposuit potentes*, Aria (Alt) - *Esurientes implevit bonis*, Duet (Sopran, Bas) - *Virga Jesse floruit*, Cor (Sopran I/II, Alt) - *Suscepit Israel*, Cor - *Sicut locutus est*, Cor - *Gloria Patri*.

⁸⁹ Dintre părțile lucrării (pentru soliști, cor și ansamblu instrumental), notăm: *Versiculus (Canto gregorian)*, *Responsorium*, *Antiphona*, *Psalmus*, *Concerto*, *Sonata a due*, *Sonata a tre*, *Capitulum (Canto gregorian)*, *Hymnus*, *Versus et responsum*, *Sonata sopra Sancta Maria*, *Magnificat*, *Oratio*, *Conclusio (Canto gregorian)*.

Mozart - *Vesperae Solennes de Dominica*, KV 321, pentru soliști (SATB), cor la 4 voci, orchestră și orgă (1779, Salzburg)
 Verdi a compus o operă intitulată *I Vespri Siciliani*⁹⁰ (1855)
 Rahmaninov - *Vesper Mass* (1915)

Lecția 10

OPERĂ

Istoric / particularități / compozitori:

- dramă scenică cântată⁹¹
- gen complex (dramatic - liric), care reunește muzica (vocală și instrumental-orchestrală), libretul, arta scenică, baletul, scenografia
- este structurată pe „numere” (uvertură, arii, cavatine⁹², arioso, coruri, recitative, duete, cvartete, cvintete ..., interludii orchestrale, balet) grupate în „părți”, „acte”, „tablouri”, scene”
- a apărut în cadrul *Cameratei florentine*, care își propusese reînvierea vechiului teatru antic
- a fost influențată, în plan muzical, de madrigalul dramatic (Striggio, Monteverdi)
- sf. sec. XVI:
 - Jacopo Peri - prima operă, *Daphne* - 1597, denumită *dramma per musica* (lucrare pierdută); *Euridice* - 1600
- sec. XVII:
 - Monteverdi - îmbogățește mijloacele de expresie⁹³ (*stile concitato: tremolo, pizzicato*) și creează primele capodopere (*Orfeu* - 1607, *Încoronarea Popeei* - 1642)
 - Schütz - prima operă germană, *Daphne* (1627)
 - Lully - îmbină opera cu baletul (opera-balet)
 - Purcell - creează în Anglia, o operă națională (*Dido and Aeneas* - 1689)
 - Al. Scarlatti - impune tipologia uverturii italiene
- sec. XVIII:
 - Rameau - compune opere și opere-balet (*Indiile galante*)
 - Händel - compune opere *seria* (sinteză între stilul italian și moștenirea operei engleze a lui Purcell)
 - Pergolesi - compune opera *buffa*⁹⁴ *La serva padrona* (1732)
 - Gluck - realizează un nou tip de dramaturgie (accentul pe expresie, unitatea dintre cuvânt și muzică); *Alceste* - 1767 (în prefață își expune ideile)
 - Cimarosa - opera *buffa* *Căsătoria secretă* (1792)
 - Mozart - compune *singspiel*⁹⁵ (*Răpirea din Serai* - 1781, *Flautul fermecat* - 1791), opera *buffa* (*Nunta lui Figaro* - 1786), drama giocoso⁹⁶ (*Don Giovanni* - 1787), opera seria (*La Clemenza di Tito* - 1791)⁹⁷

⁹⁰ *Vespri Siciliani* este denumirea dată mișcării populare din Sicilia, în anul 1282, împotriva dominației coloniale a regelui francez Charles d'Anjou.

⁹¹ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002.

⁹² Arie de mici proporții în formă de lied (cavatine celebre: Mozart, Donizetti, Bellini, Rossini)

⁹³ *L'orazione sia padrona dell'armonia e non serva* („Vorbirea va fi stăpâna armoniei, și nu servitoarea acesteia”) scria Monteverdi.

⁹⁴ Gen provenit din *commedia dell'arte* (formă populară a comediei renascentiste italiene).

⁹⁵ Opera comică germană de origine populară, care aduce și dialoguri vorbite.

⁹⁶ Sinteză între opera comică și cea seria

- sec. XIX:

Rossini - apogeul operei *buffa* (*Bărbierul din Sevilla* - 1816)
Weber - opere inspirate din tradițiile populare germane (*Freischütz* - 1821)
Donizetti - *Lucia de Lammermoor* (1835)
Bellini - *Norma* (1831), *Puritanii* (1835)
Școlile naționale (Glinka - *Ruslan și Ludmila* - 1842, Borodin - *Prințul Igor* – 1869-87, Mussorgski - *Boris Godunov* - 1869)
Verdi - creator al celor mai apreciate și cântate opere: *Rigoletto* - 1851, *Trubadurul* - 1853, *Traviata* - 1853, *Aida* - 1871, *Othello* - 1887, *Falstaff* - 1893
Wagner - drama muzicală (renunță la împărțirea pe „numere”, apelează la *leit-motive* și melodia infinită): *Olandezul zburător* - 1843, *Tannhäuser* - 1845, *Lohengrin* - 1850, *Tristan și Isolda* - 1865, ciclul *Inelul Nibelungului* - 1869-76 (*Aurul Rinului*, *Walkyria*, *Siegfried*, *Amurgul zeilor*), *Parsifal* - 1882; adăugăm singura sa operă comică, *Maestrul cântăreți din Nürnberg* - 1868
Gounod - *Faust* (1859)
Bizet - *Carmen* (1875)

- sf. sec. XIX și sec. XX:

Puccini (*Boema* - 1896, *Tosca* - 1900, *Madama Butterfly* - 1904, *Turandot* - 1924),
Leoncavallo (*Paiațe* - 1892), Mascagni (*Cavaleria Rusticana* - 1890)
Debussy - *Pelléas și Mélisande* (1902)
R. Strauss - *Cavalerul rozelor* (1909-10)
Schönberg - *Erwartung*⁹⁸ (1909), *Moses und Aron* (1932)
Berg - *Wozzek* (1917-21), *Lulu* (1928-34)
Enescu - *Oedipe* (1915-32)
Stravinski - *Oedipus-Rex*⁹⁹ - 1927, *The Rake's Progress* - 1951
Hindemith - *Mathis der Maler*¹⁰⁰ (1934)
Britten - *Peter Grimes* (1945)
S. Toduță - *Meșterul Manole*, operă-oratoriu (1980-83)
C. Țăranu - *Secretul lui Don Giovanni* (1970)
Aurel Stroe - *Orestia II* (1977), *Orestia III* (1993)

OPERETĂ

Istoric / particularități / compozitori:

- sec. XIX: gen scenic de divertisment în care alternează numerele muzicale (arie, duet) cu dialoguri vorbite, în care predomină elementele lirice și comice, cu rezolvarea fericită a conflictelor
- continuă tradiția operei comice și a *Singspiel*-ului
- secolul XIX: două școli:
 - franceză:
 - Offenbach - *Orfeu în infern* (1858)
 - Hervé - *Mam'zelle Nitouche* (1883)

⁹⁷ Respectând indicațiile notate în partituri, observăm o mai diversificată terminologie care acoperă amintita clasificare a operelor mozartiene: opera buffa (*La finta semplice*, *La finta giardiniera*), commedia in musica (*Der Schauspieldirektor*), opera seria (*Mitridate*, *Re di Ponto*, *La Clemenza di Tito*), dramma per musica (*Il Re pastore*), singspiel (*Bastien und Bastienne*, *Răpirea din Serai*, *Die Zauberflöte*), serenata teatrale (*Ascanio in Alba*), serenata drammatica (*Il sogno di Scipione*), dramma giocoso (*Don Giovanni*, *Così fan tutte*).

⁹⁸ *Monodramă* (lucrare pentru o singură voce – cântată și vorbită – și orchestră), gen scenic apărut în sec. XVIII; *melodramă* pentru o singură voce.

⁹⁹ operă-oratoriu.

¹⁰⁰ operă dar și simfonie.

- vieneză:
 - Suppé - *Cavaleria uşoară* (1866)
 - J. Strauss-fiul - *Liliacul* (1874), *Voievodul ȝiganilor* (1885)
- la începutul sec. XX: se păstrează stilul vienez:
 - F. Lehar - *Văduva veselă* (1905), *Țara surâsului* (1929)
 - I. Kálmán - *Prinȝesa ceardaşului* (1915)
- în muzica românească:
 - Ciprian Porumbescu - *Crai nou* (1882)

UVERTURĂ

Istoric / particularități:

- lucrare orchestrală cu funcție introductivă pentru o lucrare scenică (operă, oratoriu)
- în baroc:
 - introducerea instrumentală a operei italiene din sec. XVII-XVIII (Al. Scarlatti) se numea *sinfonia* (= uvertura de tip italian, cu succesiunea mișcărilor: repede-lent-repede)
 - uvertura franceză (Lully) aduce succesiunea de mișcări: lent-repede-lent
 - la Bach:
 - o *Ouverture* „deschide” toate cele patru *Suite pentru orchestră* (BWV 1066-1069), ceea ce face ca acestea să fie catalogate și sub denumirea dată de prima mișcare: *Ouvertures*.¹⁰¹
 - BWV 820 este denumită „*Ouverture (suite)*” pentru clavecin în Fa major, cu următoarele părți: (Prélude), Entrée, Menuet, Trio, Bourrée, Gigue
 - *Suita pentru clavecin în sol minor* BWV 822, *Partita în Re major pentru clavecin* BWV 828 și *Partita pentru clavecin în si minor* BWV 831 (din *Clavier-Übung*) încep cu o *Ouverture*.
 - Suitele lui Händel *Muzica apelor* și *Focuri de artificii* încep cu o *Ouverture*
 - *Sinfoniile* op. 3 (nr. 1-6) ale lui Johann Christian Bach (tripartite: repede-lent-repede) sunt cunoscute și sub numele de *Ouvertures*.
 - *Sinfonia nr. 7 KV 45* de Mozart (1768) preia, ca primă parte, uvertura operei *La finta semplice*
- uvertura deschide spectacolul de operă; prima capodoperă a genului însă (*Orfeo* de Monteverdi) debutează cu *Prologo (Toccata)*.
- opera *Admeto, Rè di Tessaglia* (1727) de Händel¹⁰² debutează cu *Ouverture*.
- uvertura devine, mai târziu, piesă de gen: uvertura de concert¹⁰³

Compozitori:

Beethoven - *Leonora*, *Egmont*, *Coriolan*, Berlioz - *Carnavalul roman*, Mendelssohn - *Visul unei nopți de vară*, Hebridele, Schumann - *Manfred*, *Faust*, Brahms - *Uvertura academică*, *Uvertura tragică*, Ceaikovski - *Anul 1812*, Enescu - *Uvertura de concert*

¹⁰¹ „Similară morfologic cu suita, dar în ceea ce privește funcția ei estetic, cu uvertura, *ouverture* este un gen hibrid. În literatura muzicologică găsim un termen care exprimă perfect această duplicitate a genului: *Ouverturesuiten*”. „Conform unei convenții pe care azi ne este greu s-o acceptăm, pe timpul lui Bach termenul *ouverture* desemna nu numai uvertura cu care au început suitele lullyene, ci și suitele franceze înseși începute astfel. În dezacord cu această terminologie echivocă dar autentică, *Ouverture în si BWV 1067* se menționează adesea drept *Suita în si* sau *Suita a II-a*” (Francisc László, *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S. Bach*, ed.cit., p. 68, 88).

¹⁰² Alte opere handeliene, însă, încep cu: *Sinfonia (Rodelina, Regina de Langobardi* - 1725 și *Xerxes* - 1738)

¹⁰³ Uvertura, interpretată în concert și devenită astfel gen, a precedat apariția poemului simfonic, fără ca noua denumire lisztiană a genului monopartit și programatic să ducă la dispariția sa.

BALET

Istoric / particularități:

- la curtea franceză¹⁰⁴ exista așa-zisul *Ballet de cour*, alcătuit din: *récits* (fragmente de compoziții pentru solo voce și instrument), *vers* (versuri în rime din *libretto*), *entrée*¹⁰⁵ (un grup de dansuri unite de un subiect comun) și un *grand ballet* conclusiv (precursorul finalului din operă).
- în înțeles contemporan: „reprezentatie teatral-muzicală dansată”
- are un libret
- sec. XVII-XVIII: Lully, Rameau
- sec. XIX: Adolphe Adam, Delibes, Ceaikovski
- sec. XX: Stravinski, Ravel, de Falla, Bartók, Hacıaturian
- muzica de balet se interpretează și în concert; în sec. XIX-XX apare „sua de balet”

Compozitori:

Lully - *Ballets d'Alcidiane* (1658), *Le triomphe de l'amour*¹⁰⁶ (1681), Rameau, Adam - *Giselle*, Delibes - *Coppellia*, Ceaikovski - *Lacul lebedelor* (1876), *Frumoasa din pădurea adormită* (1889), *Spărgătorul de nuci* (1892), Stravinski - *Pasărea de foc*, *Petrushka*¹⁰⁷, *Sacre du Printemps*, Ravel - *Daphnis și Chloe*¹⁰⁸ (1909-12), *Valsul*¹⁰⁹ (1919-20), *Bolero* (1928), de Falla - *Tricornul*, Bartók - *Prințul cioplit din lemn*, Hacıaturian - *Spartacus*, Prokofiev - *Romeo și Julieta*, Hindemith - *Nobilissima visione*, Mihail Jora - *La piață* (1928), *Demoazela Măriuța* (1940), *Când strugurii se coc* (1953), *Întoarcerea în adâncuri* (1959), Zeno Vancea - *Priculiciul* (1933)

Lecția 11

SINFONIE

Istoric / particularități:

- termenul (care provine din lb. greacă: *syn* - ‘împreună’ și *phōnē* - ‘a suna’) apare la G. Gabrieli - *Sacrae Symphoniae* - vol. I/II (1597/1615)¹¹⁰ și Heinrich Schütz - *Symphoniae sacrae* (1629)
- sec. XVI: = lucrare vocală sau vocal-instrumentală
- sec. XVII-XVIII:

la Al. Scarlatti, termenul desemna uvertura operei

J.S. Bach - și-a denumit *Invențiunile la trei voci* - „*Sinfonii*”¹¹¹

- *Partita nr. 2 în do minor, BWV 826* debutează cu *Sinfonia*

- *Oratoriul de Paști, BWV 249* (1725) începe cu *Sinfonia*

¹⁰⁴ Henry III (1207-1272), Henry IV (c.1366-1413), Ludovic al XIII-lea (1601-1643) și al XIV-lea (1638-1715).

¹⁰⁵ *Entrée*-ul are rolul de a divide actele baletului în scene, iar *récit* – separă baletul în acte.

¹⁰⁶ Primul balet compus fără intervenția textului vorbit sau cântat.

¹⁰⁷ „scene burlesce în 4 tablouri”.

¹⁰⁸ „Simfonie coregrafică” în două părți.

¹⁰⁹ „poem coregrafic”.

¹¹⁰ lucrare în care compozitorul utilizează *corri spezzati* (coruri „despărțite”) cu acompaniament orchestral.

¹¹¹ vezi Nota de subsol de la p. 25.

- cantata *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen*, BWV 12 (1714) începe cu *Sinfonia*

- oratoriul *Messia* (1741) și unele opere (*Rodelina, Regina de Langobardi* - 1725, *Xerxes* - 1738) de Händel încep cu o *Simfonia*

- Johann Christian Bach a compus *Sinfonii* în trei părți contrastante, repede-lent-repede (*Sinfoniile* op. 3 și op. 6¹¹²)

- uvertura operei buffa *La finta semplice* de Mozart este denumită *Sinfonia*

- a contribuit la apariția *simfoniei*

Compozitori:

Banchieri - *Ecclesiastice sinfonie* (1607), Salamone Rossi - *Sinfonie e gagliarde* (1607), Torelli - *Sinfonie a' 2. 3. e 4. istromenti* (1687), J.S. Bach - *Sinfonii* BWV 787-801 (1723), J.Chr.Bach, Britten - *Sinfonia da requiem* op.20 (1940), Berio - *Sinfonia* (1968-69)

SIMFONIE

Istoric / particularități:

- gen simfonic apărut în zorii clasicismului, prin transpunerea pentru orchestră a ciclului de sonată

- rolul hotărâtor în apariția genului l-au avut:

- Școala din Milano (Sammartini)

- Școala de la Mannheim (Richter, Stamitz, Cannabich)

- Școala din Paris (Gossec)

- fiii lui Bach (Carl Ph. Emanuel și Johann Christian)

- precursorii Școlii vieneze (Georg Christoph Wagenseil, Georg Matthias Monn¹¹³, Carl Ditters von Dittersdorf, J.B. Vanhal)

- Haydn¹¹⁴:

- a compus 104 simfonii¹¹⁵

- aproape o treime dintre ele au titluri programatice (nr.6 *Dimineața*, nr. 7 *Amiaza*, nr. 8 *Seara* - 1761, nr. 22 *Filozoful* - 1764, nr. 45 *a despărțirii* - 1772, nr. 82, *Pariziana* nr. 1, *Ursul* - 1786, nr. 94, *Londoneza* nr. 2, *Surpriza* - 1791, nr. 96, *Londoneza* nr. 4, *Miracolul* - 1791, nr. 100, *Londoneza* nr. 8, *Militara* - 1794, nr. 101, *Londoneza* nr. 9, *Ceasornicul* - 1794, nr. 103, *Londoneza* nr. 11, *Cu tremolo de timpan* - 1795, nr. 104, *Londoneza* nr. 12, *Cimpoiul* - 1795)

- stabilește ciclul simfonic (patru mișcări), care, la clasicii vienezi, va avea următoarea succesiune:

¹¹² fiecare opus cuprinde câte 6 *sinfonii*; *Sinfonia* op. 3 nr. 4 în Sib are ca parte finală un *Tempo di Menuetto*.

¹¹³ a introdus menuetul ca a treia parte din simfonie (1740), model urmat și de Johann Stamitz.

¹¹⁴ Prima simfonie a lui Haydn a fost compusă în anul morții lui Händel: 1759, iar ultimele douăsprezece („londonezele”) începând cu anul 1791, anul morții lui Mozart.

¹¹⁵ sau 106, conform *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002; aproximativ o treime dintre simfonii debutează cu o introducere lentă.

- p.I. - Allegro (formă de sonată)
- p.a II-a - Andante (lied tristrofic, variațiuni, rondo monotematic, sonată fără tratare)
- p.a III-a - Menuet / scherzo cu trio
- p.a IV-a - Allegro/Presto (variațiuni, rondo-sonată, sonată)
(structura ciclului este valabilă și pentru muzica de cameră: sonată, cvartet, cvintet)
- orchestra utilizată în primele simfonii este formată din coarde, 2 oboaie și 2 corni (o treime dintre simfonii)
- a introdus în orchestră flautul în anul 1761 (unul în *Simfonia nr. 6 „Dimineața”* și în distribuție dublă în *Simfonia nr. 7 „Amiaza”*)
- în *Simfonia nr. 22 „Filozoful”* (1764) introduce 2 corni englezi
- în *Simfonia nr. 13* (1763) utilizează 4 corni
- trompetele apar în *Simfonia nr. 20* (1764)
- în *Simfonia nr. 54* (1774) apar 2 fagoturi
- două clarinete sunt utilizate în *Simfonia nr. 99* (1793)
- Mozart:
 - a scris cele 41 de simfonii¹¹⁶ (recunoscute unanim) între 1764/65-1788¹¹⁷ (din care doar două - nr. 25 - 1773 și nr. 40 - 1788 - în minor¹¹⁸)
 - primele simfonii sunt alcătuite din 3 mișcări¹¹⁹, pentru ca adăugarea Menuetului să împlinească ciclul cvadripartit; simfoniile cu trei mișcări sunt întâlnite însă până în ultima perioadă de creație (nr. 22, 23, 24, 26, 27, 31, 32, 34, și 38, KV 504, *Praga*)
 - primele două simfonii sunt scrise, după modelul haydnian, pentru coarde, două oboaie și doi corni
 - cele două flaute sunt notate ca alternativă a oboaielor în simfoniile nr. 6 (KV 43 – 1767) și 9 (KV 73 - 1771)
 - în Andantele *Simfoniei nr. 12* (KV 110 - 1771) întâlnim două flaute însoțite de două fagoturi, iar mișcarea similară a *Simfoniei nr. 20* (KV 133 - 1772) include un „flaut obligat”
 - primele simfonii în care Mozart a adoptat pentru întreaga lucrare două flaute sunt nr. 14 (KV 114 - 1771) și 18 (KV 130 - 1772)
 - introduce clarinetul și fagotul în *Simfonia nr. 3* (KV 18 - 1765), trompetele și timpanele în *Simfoniile nr. 7* (KV 45 - 1768), 8 (KV 48 - 1768) și 9 (KV 73 - 1771), iar cornii în distribuție cvadruplă în *Simfoniile nr. 18* (KV 130 - 1772) și 19 (KV 132 - 1772)
 - cele mai cunoscute simfonii mozartiene sunt: nr. 35 *Haffner*, KV 385 - 1782, nr. 36 *Linz*, KV 425 - 1783, nr. 38 *Praga*, KV 504 - 1786, și „marea trilogie”:

¹¹⁶ Primele 14 simfonii au fost realizate în aproape șapte ani (1764/65-1771), iar următoarele șapte (nr. 15-21) într-un singur an, 1772.

¹¹⁷ În afara acestora, Catalogul Köchel consemnează *simfonii* tripartite dar și *simfonii* descoperite ulterior (unele incerte sau neterminate), ceea ce face ca numărul real al simfoniilor mozartiene să fie mai mare, aproximativ 60.

¹¹⁸ ambele în sol minor.

¹¹⁹ *Molto Allegro* (Mi bemol major), *Andante* (do minor), *Presto* (Mi bemol major) în prima simfonie.

nr. 39, KV 543 în Mib major, nr. 40, KV 550 în sol minor, nr. 41 *Jupiter*, KV 551 în Do major - 1788

- Beethoven:

- înlocuiește *menuetul* cu *scherzo*¹²⁰ (*Simfonia a II-a* - 1802)
- utilizează flautul piccolo, contrafagot și 3 tromboni (*Simfonia a V-a* - 1808)
- mărește, în *Simfonia a VI-a „Pastorală”* - 1808, numărul de părți la 5

- introduce corul în simfonie și aduce partea lentă ca parte a III-a (*Simfonia a IX-a* - 1824)

- romanticii: cultivă intens genul (simfonii programatice) și introduc noi instrumente în orchestră: cornetul, tuba, harpa (Berlioz, *Simfonia fantastică*), orgă, pian (Saint-Saëns), clarinet piccolo, clarinet bas, celestă, armoniu (Mahler)

- sec. XX: păstrează genul, cu mutații în planul formei și o nouă organizare a limbajului sonor (ex.: *Simfonia de cameră* - Enescu)

Compozitori:

Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert - *Simfonia nr. 4 „Tragică”* (1816), *Simfonia nr. 8 „Neterminată”* (1822), *Marea Simfonie în Do*, nr. 9 (1828), Berlioz - *Simfonia fantastică* op. 14 (1830), Mendelssohn - *Simfonia nr. 4 „Italiană”* (1833), *Simfonia nr. 3 „Scoțiană”* (1842), Schumann - *Simfonia nr. 3 „Renana”* (1850), *Simfonia nr. 4* (1841, rev. 1851), Liszt - *Simfonia Dante*¹²¹ (1855-56), *Simfonia Faust*¹²² (1856-57), Bruckner - *Simfonia nr. 4 „Romantică”* (1874, rev. 1890), *Simfonia nr. 7* (1883), Charles-Marie Widor - *Simfonia a V-a*, cu orgă - (1878)¹²³, Franck - *Simfonia în re* (1886-88), Brahms (4 simfonii - 1876, 77, 83, 85), Ceaikovski - *Simfonia programatică „Manfred”* (1885), *Simfonia a VI-a „Patetică”* (1893), Saint-Saëns - *Simfonia a III-a cu orgă* (1886), Dvořák - *Simfonia a IX-a „Din Lumea Nouă”* (1893), Mahler - *Simfonia I* (1888), *Simfonia a VIII-a „a celor o mie”*¹²⁴ (1907), *Simfonia a IX-a* (1909), R. Strauss - *Simfonia Alpilor* (1913), Stravinski - *Simfonia psalmilor*¹²⁵ (1930), Prokofiev - *Simfonia nr. 1 „Clasică”* (1917), Sostakovici - *Simfonia a VII-a „a Leningradului”* (1941), *Simfonia nr. XV* (1971), Hindemith - *Mathis der Maler*¹²⁶ (1934), Enescu - *Simfonia nr. 1* (1905), *Simfonia de cameră*¹²⁷ (1954), Toduță - *Simfonia I* (1954), *Simfonia a II-a* în re minor, cu orgă, „*In memoria lui George Enescu*” (1956), *Simfonia a III-a „Ovidiu”* (1957), *Simfonia a V-a* (1962-76), *Simfonia B-A-C-H pentru orgă* (1984)

SCHIȚĂ SIMFONICĂ

Istoric / particularități:

- lucrare simfonică de mai mică amploare, într-o singură mișcare, programatică

- se confundă cu *mișcarea simfonică* și cu *poemul simfonic*

¹²⁰ Haydn a fost cel care a înlocuit *menuetul* cu *scherzo-ul* în *Cvartetele* op. 33 (2-6, 1781), numite și *Gli Scherzi*, anticipându-l pe Beethoven (*apud* Wilhelm Georg Berger, *Estetica sonatei clasice*, Editura Muzicală, București, 1981, p. 289).

¹²¹ Simfonie programatică în două părți: I. *Inferno*, II. *Purgatorio - Magnificat*.

¹²² Simfonie programatică în trei părți: I. *Faust*, II. *Gretchen*, III. *Mephistopheles*.

¹²³ din care face parte *Toccata* pentru orgă (vezi p. 27).

¹²⁴ cu opt soliști vocali, două coruri, cor de băieți, orgă și orchestră.

¹²⁵ pentru cor și orchestră.

¹²⁶ simfonie, dar și operă.

¹²⁷ pentru 12 instrumente soliste.

Compozitori:

Debussy - *Marea*, trei schițe simfonice (1904), Al. Alessandrescu - *Amurg de toamnă* (1910), Honneger - *Pacific 231* (1924), *Rugby* (1928)¹²⁸

POEM SIMFONIC¹²⁹

Istoric / particularități:

- *Tondichtung*, *Tone poem*

- gen al muzicii programatice, monopartit, cu formă liberă sau cu formă apropiată de sonată, lied, rondo

Compozitori:

Liszt - *Ce qu'on entend sur la montagne*¹³⁰ (1848), *Héroïde funèbre* (1850), *Prometheus* (1850), *Festklänge*¹³¹ (1853), *Orpheus* (1854), *Les Preludes*¹³² (1854), *Hungaria* (1854), *Mazeppa* (1854), *Tasso*¹³³ (1856), *Die Ideale*¹³⁴ (1857), *Hunnenschlacht*¹³⁵ (1857), *Hamlet* (1858), *Von der Wiege bis zum Tode*¹³⁶ (1881),

R. Strauss - *Don Juan* (1888), *Tod und Verklärung* (1889), *Also sprach Zarathustra* (1894), *Till Eulenspiegel* (1895), *Don Quixote* (1897), *Ein Heldenleben* (1898),

Smetana - *Vltava*, din ciclul de șase poeme simfonice *Patria mea* (1874-79), Borodin - *În stepele Asiei Centrale* (1880), Saint-Saëns - *Dans macabru* (1874), Mussorgski - *O noapte pe muntele pleșuv* (1874), Ceaikovski - *Manfred* (1885), Dukas - *Ucenicul vrăjitor* - „scherzo simfonic” (1897), Sibelius - *Finlandia* (1900), Schönberg - *Pelleas și Melisande* (1902-03), Scriabin (*Poemul extazului* (1908), *Poemul focului* (1810), Respighi - *Fântânile Romei* (1917), Pinii din Roma (1924), Enescu - *Vox Maris* (1950), Ligeti - *Poème Symphonique for 100 metronomes* (1962)

Lecția 12

CVARTET

Istoric / particularități:

- gen cameral care respectă ciclul de sonată (patru părți) din care prima parte este scrisă în formă de sonată

- după componența formației, avem:

a) cvartet de coarde (două viori, violă, violoncel),

- Haydn (83 de cvartete¹³⁷) stabilește ciclul și structura genului

- op. 1 și op. 2: în 5 părți, cu Menuet ca p.a II-a și a IV-a (~1757-62)

- op. 9 (1771), op. 17 (1771), op. 20 *Sonnenquartette* (1772): stabilesc tipologia de 4 părți

- op. 33 (1772-81) *Cvartetele rusești*:

- stabilesc principiul dezvoltării tematice

- utilizează forma de sonată

- înlocuiesc menuetul cu un *scherzo*¹³⁸

¹²⁸ mișcări simfonice.

¹²⁹ Există și poem instrumental (E. Chausson – *Poema pentru vioară și orchestră* - 1896).

¹³⁰ după Victor Hugo.

¹³¹ „*Cântece festive*”.

¹³² după Lamartine.

¹³³ după Byron.

¹³⁴ după Schiller.

¹³⁵ „*Bătălia hunilor*”.

¹³⁶ „*De la leagăn la mormânt*”.

¹³⁷ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002 stabilește 68 de cvartete de coarde (omitând op. 3, incert ca proveniență, și unele lucrări timpurii, considerate în afara limitelor genului).

¹³⁸ inovație care nu se va repeta în următoarele cvartete.

- op. 50, 54, 55, 64 - scrise în perioada în care a fost în contact cu Mozart (1787-1790)
- op. 51 (*Ultimele Șapte Cuvinte ale Mântuitorului*¹³⁹) - 1787
- op. 71, 74, 76, 77, 103 - scrise după moartea lui Mozart (1793-1803)

- Mozart:

- 1770: *Cvartetul Lodi* (KV 80)
- 1772-73: *Cvartetele milaneze* (KV 155-160) în trei părți
- 1773: *Cvartetele vieneze* (KV 168-173)
- 1782-85: *Cvartetele haydniene* (KV 387/1782, KV 421/1783, KV 428/1783, KV 458/1784 (*Jagd* - „Vânătoarea”), KV 464/1785, KV 465/1785 „*al Disonanțelor*”)
- 1786: *Cvartetul* KV 499 „*Hoffmeister*”
- 1789-90: *Cvartetele prusiene* (KV 575/1789, KV 589/1790, KV 590/1790)

- Beethoven:

- 1800: 6 cvartete op. 18 (nr. 1 - Fa major, nr. 2 - Sol major, nr. 3 - Re major, nr. 4 - do minor, nr. 5 - La major, nr. 6 - Sib major)
- 1807: 3 cvartete Razumovski op. 59 (nr. 7 - Fa major, nr. 8 - mi minor, nr. 9 - Do major)
- 1808: *Cvartetul nr. 10 „al harpelor”* în mi bemol major, op.74
- 1810: *Cvartetul nr. 11 „Serioso”* în fa minor, op.95
- 1824: *Cvartetul nr. 12* în mi bemol major, op.127
- 1825-26: *Cvartetul nr. 13* în si bemol major, op.130
- 1826: *Cvartetul nr. 14* în do diez minor, op.131
- Cvartetul nr. 15* în la minor, op.132
- Cvartetul nr. 16* în fa major, op.135
- Marea Fugă* în si bemol major, op.133

Alți compozitori: Schubert - *Cvartet de coarde nr. 14 în re minor „Moartea și fata”* (1824), Mendelssohn, Schumann, Brahms, Franck, Debussy - *Cvartetul de coarde în sol minor, op. 10* (1893), Dvořák - *Cvartetul american* (1893), Reger - *Cvartetele în sol minor și La major* (1900-01), Ravel - *Cvartetul în Fa major*¹⁴⁰ (1903), Schönberg - *Cvartetele nr. 1* (1905) și nr. 2 (1907), Pizzetti - *Cvartetul în La major* (1906), Bartók - *Cvartetele nr. 1, op. 7* (1908) și nr. 2 (1915-17), Webern - *Cinci mișcări pentru cvartet de coarde op. 5* (1909), Berg (1910), Reger - *Cvartet de coarde în fa# minor* (1911), Stravinski - *Trei piese pentru cvartet de coarde* (1914), Casella - *Cinci piese (Cinque pezzi) pentru cvartet de coarde* (1920), Enescu - *Op. 22 nr. 1* (1920), Gabriel Fauré - *Cvartetul de coarde în mi minor, op. 121*¹⁴¹ (1924), Respighi - *Cvartetul Doric* (1924), Berg - *Suita lirică* (pentru cvartet de coarde - 1926), Bartók - *Cvartetul nr. 3* (1927), d'Indy - *Cvartetul nr. 2* (1927), Schönberg - *Cvartetul nr. 3* (1927), d'Indy - *Cvartetul nr. 4* (1930), Prokofiev - *Cvartetul nr. 1* (1930), Pizzetti - *Cvartetul nr. 2 în Re major* (1933), Sigismund Toduță - *Cvartet de coarde* (1936), Schönberg - *Cvartetul nr. 4* (1937), Webern - *Cvartetul op. 28* (1938), Bartók - *Cvartetul nr. 6* (1939), Prokofiev - *Cvartetul nr. 2* (1941), Milhaud - *Cvartet de coarde nr. 12, „în memoria lui Fauré”* (1945), Enescu - *Op. 22 nr. 2* (1951), Ligeti - *String Quartet no.1 „Métamorphoses nocturnes”* (1953-54), *String Quartet no. 2* (1968)

b) cvartet cu pian (pian, vioară, violă, violoncel)

Compozitori: Mozart: KV 478 (1785) și KV 493 (1786) - în trei părți, Beethoven (*Cvartetele cu pian nr. 1-3*, 1785), Schubert - *Adagio și Rondo Concertante* pentru piano cvartet (1816), Mendelssohn, Schumann, Brahms (op.25 și 26), Chausson, Dvořák, Fauré, d'Indy, Reger (*Cvartet cu pian în re minor* - 1910, *Cvartet cu pian în la minor* - 1914), Saint-Saëns, Richard Strauss, Copland, Martinů, Milhaud, Schnittke

c) pentru alte formații:

- flaut și coarde (vioară, violă, violoncel): Mozart - KV 285 (1777), KV 298 (1778)
- obo și coarde (vioară, violă, violoncel): Mozart - KV 370 (1781)
- flaut, chitară, violă și violoncel: Schubert - *Cvartet în Sol major* (1814)

¹³⁹ lucrare neobișnuită, după spusele lui Haydn „muzică instrumentală pură, divizată în șapte sonate, fiecare sonată durând șapte sau opt minute”; scrisă pentru orchestră, asemenea ca finalitate estetică Patimilor și destinată interpretării în Săptămâna Patimilor, lucrarea a fost transcrisă pentru cvartet de coarde și pentru pian.

¹⁴⁰ lucrare dedicată lui Gabriel Fauré.

¹⁴¹ ultima sa lucrare.

- vioară, clarinet, violoncel și pian: Messiaen - *Quatuor pour la fin du temps* (1941), Hindemith

TRIO¹⁴²

Istoric / particularități:

- lucrare scrisă pentru trei instrumente
- *trio*-ul clasic este alcătuit din: pian, vioară, violoncel

Compozitori:

Haydn (27 trio-uri cu pian - 1784-96, 21 trio-uri de coarde, 126 trio pentru violă, cello și *baryton*¹⁴³ (1762-75)

Mozart¹⁴⁴:

- 1776: KV 254, *Divertimento* (Trio pentru pian, vioară, violoncel) Sib major
- 1786: KV 496, *Trio* pentru pian, vioară și violoncel, Sol major
- KV 502, *Trio* pentru pian, vioară și violoncel, Sib major
- 1788: KV 542, *Trio* pentru pian, vioară și violoncel, Mi major
- KV 548, *Trio* pentru pian, vioară și violoncel, Do major
- KV 564, *Trio* pentru pian, vioară și violoncel, Sol major

Beethoven:

- trio-uri cu pian (op. 97 *Arhiducele* - 1811)
- trio-uri de coarde
- trio-uri pentru instrumente de suflat

Alți compozitori: Schubert - *Trio cu pian* D 898 și D 929 (1826-27), Schumann, Mendelssohn - *Trio cu pian nr. 1 în re minor* (1838), *Trio cu pian nr. 1 în do minor* (1845), Brahms (trei trio-uri cu pian: op. 8 - 1854, op. 87 - 1882, op. 101 - 1886), Smetana, Dvořák, Franck, Ravel (1914), Fauré (1922-23), Șostakovici (1944), Schönberg - *Trio de coarde op. 45* (1946), Schnittke - *String Trio* (1985)

- alte combinații instrumentale:

- pian cu:
 - flaut și violoncel (Weber)
 - clarinet și violă (Mozart - *Trio* pentru pian, clarinet și violă, Mib major „*Kegelstatt*” KV 498 - 1786, Schumann op. 88)
 - flaut și fagot (Beethoven - *Trio pentru pian, flaut și fagot* în Sol major - 1786)
 - vioară și clarinet (Brahms - *Trio pentru pian, vioară și clarinet în la minor, op. 114* - 1891)
- clarinet și violoncel (Beethoven op. 11, Brahms op. 114),
 - vioară și corn (Brahms - *Trio pentru pian, vioară și corn op. 40* - 1865, Ligeti - *Trio für Violine, Horn (F/B) und Klavier* - 1982)
- flaut, vioară și violă (Beethoven - *Serenada* în Re major, op.25 - 1802)
- două oboaie și corn englez (Beethoven - *Trio în Do major* (op. 87 - 1794)

¹⁴² În teoria formei *trio*-ul desemnează strofa mediană a menuetului /scherzo-ului cu trio.

¹⁴³ sau „viola di bordone”, instrument asemănător violei de gamba, cu coarde și arcuș, dar și cu „coarde simpatetice” (acționate prin rezonanță); principelui Esterházy îi plăcea să cânte la *baryton*, ceea ce explică numărul mare de lucrări scrise de Haydn pentru acest instrument.

¹⁴⁴ „Catalogul Köchel atestă apariția termenului de 'trio' abia pe coperta manuscrisă a *Trio*-ului în Do major KV 548” (Francisc László, *Geneza trioului cu pian la Mozart*, în „Studii de muzicologie”, vol. X, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, pp. 302-310).

CVINTET

Istoric / particularități:

- lucrare scrisă pentru cinci instrumente:¹⁴⁵
 - cvintet de coarde:
 - două viori, două viole, violoncel
 - două viori, violă, două violoncele
 - două viori, violă, violoncel, contrabas
- cvintet cu pian:
 - două viori, violă, violoncel, pian
 - vioară, violă, violoncel, c-bas și pian¹⁴⁶
 - instrumente de suflat și pian
- cvintet de suflători:
 - flaut, oboi, clarinet, fagot, corn
 - două trompete, corn, trombon, tubă
- cvintete mixte (coarde și instrumente de suflat)

Compozitori:

J.Chr. Bach - șase *Cvintete pentru flaut, oboi, vioară, violă și bas*, op.11

Haydn (un cvintet de coarde)

Mozart:

- Cvintete de coarde (2 viori, 2 viole, violoncel):
 - KV 46 - *Cvintet în Sib major* - 1768
 - KV 174 - *Cvintet în Sib major* - 1773
 - KV 406 - *Cvintet în do minor* - 1787
 - KV 515 - *Cvintet Do major* - 1787
 - KV 516 - *Cvintet în sol minor* - 1787
 - KV 593 - *Cvintet în Re major* - 1790
 - KV 614 - *Cvintet în Mib major* - 1791
- Cvintet cu pian:
 - KV 452 - *Cvintet pentru pian, oboi, clarinet, corn, fagot în Mib major* - 1784
- Cvintete de coarde și instrumente de suflat:
 - KV 407 - *Cvintet pentru corn și coarde* (vioară, 2 viole, violoncel) *în Mib major* - 1782
 - KV 581 - *Cvintet pentru clarinet și coarde* (2 viori, violă, violoncel) *în La major „Stadler”* - 1789

Beethoven:

Cvintet pentru pian, oboi, clarinet, fagot și corn, în Mib major, op. 16 - 1797
Cvintete de coarde (cu două viole):

- Cvintet în Mib major*, op 4 - 1797
- Cvintet în Do major*, op 29 - 1801
- Fuga pentru cvintet de coarde*, op. 137 în Re major - 1817

Weber:

Cvintet pentru clarinet și coarde în Mib major - 1815

Schubert:

Cvintet cu pian în La major, „Păstrăvul” (D. 667) - 1819

¹⁴⁵ Există și cvintete vocale.

¹⁴⁶ *Păstrăvul* de Schubert.

Cvintet de coarde în Do major (D. 956) - 1828
Mendelssohn:

Cvintet de coarde în La major - 1826
Cvintet de coarde în Sib major - 1845

Schumann:

Cvintet cu pian în Mib major op. 44 - 1842

Brahms:

Cvintet cu pian în fa minor, op. 34 - 1864

Cvintete de coarde:

Cvintet nr. 1 în Fa major, op. 88 - 1882

Cvintet nr. 2 în Sol major, op. 111 - 1890

Cvintet cu clarinet în si minor, op. 115 - 1891

Reger - *Cvintet cu pian în do minor* (1898, idem 1902), *Cvintet pentru clarinet și coarde în La major*, op. 146 (1916), Carl Nielsen - *Serenata in vano* pentru clarinet, fagot, corn, violoncel și contrabas (1914), Prokofiev - *Cvintet pentru oboi, clarinet, vioară, violă și contrabas* în sol minor, op. 39 (1924), Hindemith - *Cvintet pentru clarinet și coarde*, op. 30 (1923, rev. 1955), Milhaud - *Les rêves de Jacob*, pentru oboi și cvartet de coarde¹⁴⁷ op. 294 (1949), *Cvintet cu pian* (1966)

Lecția 13

LIED (MINIATURA VOCALĂ)

Istoric / particularități:

- termenul „lied” are un dublu înțeles: ca gen și ca formă strofică
- liedul ca gen:
 - gen vocal-instrumental care a evoluat în post-romantism și sec. XX către liedul acompaniat de orchestră
 - Beethoven stabilește tipologia de piesă vocală cu acompaniament de pian, Schubert desăvârșește genul

- în muzica sec. XX apare și sub denumiri ca: *chanson*, *canzone*, *song*, *cântec*

Compozitori:

Mozart - *Das lied der Trennung* KV 519, *Abendempfindung* KV 523 (1797),
Das Kinderspiel KV 598 (1791)

Schubert¹⁴⁸ - *Gretchen am Spinnade* (1814¹⁴⁹), *Der Erlkönig* (1815), *An die Musik*, *Tod und das Mädchen*, *Die Forelle*¹⁵⁰ - 1817); ciclurile: *Die Schöne Müllerin* (1823), *Die Winterreise* (1827), *Schwanengesang* (1828)

Mendelssohn¹⁵¹ - aproximativ 90 de lieduri. *Două lieduri* pe versuri de Eichendorff (1835)

Schumann - aproximativ 260 de lieduri. Lieduri pe versuri de: Heine (ciclurile *Liederkreis* op. 24 și *Dichterliebe* op. 48 - 1840) Eichendorff (12 lieduri *Liederkreis* op. 39 - 1840), Rückert (op. 37 - 1840); ciclul *Myrthen* op. 25 - 1840, lieduri pe versuri de Goethe, Rückert, Heine, Byron.

¹⁴⁷ suită de balet.

¹⁴⁸ Schubert a compus peste 600 de lieduri.

¹⁴⁹ 19 octombrie 1814 – dată care marchează nașterea liedului german romantic.

¹⁵⁰ „Păstrăvul”.

¹⁵¹ Reținem metafora din titlul ciclurilor de lucrări pentru pian intitulate *Lieder ohne Worte* (VIII vol., 1834-45), sau pentru violoncel și pian (18405).

Brahms - lieduri pentru voce și pian op. 3, op. 6, op. 7 - 1852-53, Lieduri op. 47 și 48 - 186, *Romanțele Magelonei* op. 33 - 1862, cele două cicluri *Lieder und Gesänge* op. 57 și 58 - 1871, Lieduri op. 69, 70, 71¹⁵², 72 - 1877, *Zigeunerlieder* pentru cvartet vocal și pian op. 103 - 1887, Lieduri op. 84, 85, 86 - 1880, Lieduri op. 105, 106, 107 - 1886, *Patru cântece grave* op. 121 - 1896, dar și Două lieduri pentru voce (alto) violă și pian op. 91 - 1884

Wolf - 300 de lieduri, pe versuri de: Mörike - 1888, Eichendorff - 1889, Goethe - 1890

Mahler- *Lieder aus „Des Knaben Wunderhorn”*, ciclu de lieduri pentru voce și orchestră - 1888, Ruckert Lieder, 5 lieduri pentru voce și pian/orchestră - 1902, *Kindertotenlieder* („Cântecele copiilor morți”), ciclu de lieduri pentru voce și orchestră (Rückert) - 1905, *Das Lied von der Erde* („Cântecele pământului”), ciclu de lieduri pentru voce (alto, tenor) și orchestră - 1908

Richard Strauss - *Vier lieder* Op. 27 (1894), *Vier letzte Lieder* (1948)

Schönberg - Lieduri op. 1, 2, 3 (1896-98), *Opt lieduri pentru voce și pian* op. 6 (1905), *Șase lieduri pentru voce și orchestră* op. 8 (1903-04), *15 lieduri pentru voce și pian* op. 15 pe versuri de Stefan George (1908), *Patru lieduri pentru voce și orchestră* op. 22 (1914), *Trei lieduri pentru voce și pian* op. 48 (1933)¹⁵³

Webern - *Cinci lieduri pentru voce și pian* op. 3 (1907), *Două lieduri pentru voce și opt instrumente* op. 8 (1910-12), *Patru lieduri pentru voce și 13 instrumente* op. 13 (1916), *Șase lieduri sacre pentru voce, flaut, clarinet și cl.-bas, trompetă, harpă, vioară și violă* op. 15 (1923), *Trei lieduri pentru voce și pian* op. 23 (1934)

Berg - *Patru lieduri pentru voce și pian* op. 2 (1908-09), *Cinci lieduri pentru voce și orchestră* op. 4 (1911-12)

Enescu - *Sept chansons de Clément Marot pour ténor ou soprano et piano op. 15* („Șapte cântece pe versuri de Cl. Marot”) - 1908

PIESE INSTRUMENTALE DE GEN¹⁵⁴

Istoric / particularități / compozitori:

Bagatelă	- miniatură instrumentală: François Couperin - <i>Les bagatelles</i> pentru harpsichord (1717), Beethoven - <i>Șapte Bagatele pentru pian</i> op. 33 (1782-1802), 9 <i>Bagatele</i> op.119 (1821), 6 <i>Bagatele</i> op.126 (1823), Saint-Saëns - op.3 (1856), Sibelius - 6 <i>Bagatelles</i> op.97, Bartók - op.6 (1908), Dvořák - op.47 (1878), Webern - <i>Sechs Bagatellen</i> pentru cvartet de coarde op.9 (1911-13); Ligeti - <i>Șase Bagatele</i> pentru cvintet de suflători (1953)
Baladă	- (în muzica cultă): lucrare instrumentală, epică, romantică (Chopin, Brahms)
Barcarolă	- cântec asemănător romanței, inspirat din cântecul gondolierilor venețieni, cu metru caracteristic (6/8, 12/8), în Andante. Ex. Offenbach - <i>Barcarola</i> din opereta <i>Povestirile lui Hoffmann</i> , Chopin, <i>Barcarola</i> op. 60
Bolero	- dans spaniol, moderat, cu un ritm specific (Ravel)
Burlesca	- piesă instrumentală sau orchestrală de gen, cu elemente comice sau grotești. Bach - <i>Burlesca</i> din <i>Partita a III-a pentru pian</i> , R. Strauss - <i>Burlesca pentru pian și orchestră</i> , Bartók - <i>Burlesca pentru orchestră</i>

¹⁵² cele *Cinci lieduri* de dragoste (primul dintre ele, pe versuri de Heine).

¹⁵³ la care adăugăm, *Gurre Lieder* (dar care este o amplă cantată pentru soliști, coruri, orchestră - 1901, orchestrată 1911).

¹⁵⁴ Unele se încadrează în categoria „miniaturilor instrumentale”.

Capriciu	- piesă de virtuozație, în formă liberă. Genul apare în sec. XVII (Frescobaldi); este utilizat și de Bach, în Partite (BWV 826). În Romanticism: Paganini - <i>24 Capricii pentru vioară solo</i> , Ceaikovski - <i>Capriciul italian</i> (pentru orchestră), Sarasate - <i>Capriciu basc, op. 24</i> (vioară și pian)
Contradans	„country dance”; dans englez, rapid; piesă instrumentală (Mozart, Beethoven)
Divertisment	- lucrare orchestrală alcătuită din mai multe părți, unele cu caracter dansant, înrudită cu Serenada (Haydn, Mozart - „ <i>Simfoniile salzburgheze</i> ”= <i>Divertimenti KV 136-137-138, Divertimenti KV 113</i> ¹⁵⁵ , <i>131</i> ¹⁵⁶ , <i>334, KV 188</i> ¹⁵⁷ , <i>KV 213</i> ¹⁵⁸ , <i>KV 439b</i> ¹⁵⁹ , Debussy, S. Drăgoi - <i>Divertisment rustic</i>).
Humorescă	- piesă de gen (de caracter) declarat umoristică; termen introdus de Schumann (<i>Piesa pt. pian op. 20</i>). Ex.: Dvořák - <i>Humoresca op. 101</i> , Sibelius - <i>Humoresca pentru vioară și orchestră</i> (1917)
Impromptu	- „improvizație”; piesă instrumentală cu caracter improvizatoric (Schubert, Chopin, Liszt)
Intermezzo	- (în muzica instrumentală): scurtă piesă de gen (Brahms - <i>Trei Intermezzi pt. pian op. 117</i> , Enescu - <i>Intermezzi pentru orchestră de coarde op. 12</i>)
Marș	- piesă de gen sau parte dintr-o lucrare. Ex.: Mozart - <i>Marș pentru orchestră KV 62, 189, 445</i> , „ <i>Marcia alla francese</i> ” ¹⁶⁰ din <i>Divertimento KV 251</i> , „ <i>Ecco La Marcia</i> ” (final act III din <i>Nunta lui Figaro</i>), Schubert - <i>Marș militar</i> , Mendelssohn - <i>Marș nupțial</i> (din <i>Visul unei nopți de vară</i>), Verdi - <i>Marș triumfal</i> (din <i>Aida</i>)
Mazurca	- dans polonez, ternar, cu ritm punctat pe primul timp (Chopin)
Menuet	- dans francez, ternar, grațios și elegant ¹⁶¹ , apărut în secolul al XVI-lea; devenit dans de curte, se regăsește apoi în suite și partite (Couperin, Rameau și Bach), în genurile instrumentale sau ca piesă de gen (Haydn, Mozart, mai rar la Beethoven); este utilizat de: Schubert (menuetele pentru pian, în <i>Sonatinele pentru vioară și pian în la minor și sol minor, op. 137 nr. 2 și 3</i> - 1816, <i>Trio-ul de coarde D 471 în Sib major</i> - 1816, <i>Cvartetul în la minor, op. 29</i> - 1824, <i>Octetul de suflat cu pian op. 166</i> - 1827), Mendelssohn (<i>Cvartetul în Re major op. 44 nr. 1</i> - 1837-38, <i>Minuetto pentru orgă</i> - 1820), Brahms (<i>Serenada op. 11</i> - 1857-8, <i>Cvartetul în la minor op. 51 nr. 2</i> - 1853-73), Bizet (<i>Simfonia în Do major</i> - 1860-68 și <i>Arleziانا</i> - 1872), Fauré (<i>Masques et bergamasques</i> - 1919), Chabrier (<i>Menuet poupeux</i> din <i>Pièces pittoresques</i> - 1881), Debussy (<i>Suita bergamască</i> - 1890), Bartók (<i>Nouă mici piese</i> - 1926 și al doilea volum din <i>Mikrokosmos</i>), Schönberg (<i>Serenada op. 24</i> - 1920-23 și <i>Suita pentru pian op. 25</i> - 1903-5), Ravel (<i>Sonatina</i> - 1903-5, <i>Menuet antic pentru pian</i> - 1895 și <i>Menuet sur le nom d'Haydn</i> - 1909) ¹⁶² , Enescu (<i>Suita a II-a pentru orchestră op. 20 în Do major</i> - 1915, partea a IV-a, <i>Menuet grav</i>).

¹⁵⁵ pentru orchestră, în 4 părți.

¹⁵⁶ pentru orchestră, în 7 părți.

¹⁵⁷ pentru 5 trompete și 4 timpani.

¹⁵⁸ pentru 2 oboaie, 2 corni, 2 fagoturi.

¹⁵⁹ 5 *Divertimenti* pentru 2 clarinete și fagot, fiecare în 5 părți.

¹⁶⁰ partea a VI-a - final.

¹⁶¹ *Branle de Poitou*.

¹⁶² *New Grove Dictionary of Music and Musicians*, vol. XVI, ed. cit., p. 745 și Gérald Denizeau, *Să înțelegem și să identificăm genurile muzicale*, Editura Meridiane, Larousse, pp. 140-141.

La Mozart¹⁶³, menuetul se va regăsi ca piesă de gen pentru pian, precum și în genul simfonic, în operă și în muzica de cameră. Aproape 30 dintre simfonii au menuet (*Simfonia a doua în Sib, KV 17* are două menuete) în partea a treia (fac excepție *Simfoniile nr. 42 în Fa major KV 75* și *34 în Do major KV 338*, care au menuetul în partea a II-a, respectiv a IV-a). Mozart va dedica acestui dans o *Simfonie Menuett KV 409* în Do major (1782). Ca final (partea a III-a), cu indicația *Tempo di Menuetto*, caracterul dansului apare în lucrările concertante

Moment muzical	- piesă instrumentală de mică întindere. Ex.: Schubert - ciclul de 6 <i>Momente muzicale pentru pian op. 94</i>
Nocturnă	- piesă instrumentală cu caracter liric; nocturne pentru pian: Chopin, Schumann, Liszt, Fauré; nocturne pentru orchestră: Mozart - <i>Notturmo KV 286</i> ¹⁶⁴ , Debussy - <i>Nocturne (Nori, Serbări, Sirene)</i> ; pentru voce și instrumente: Mozart - <i>Notturmi pentru sopran, alt, bas, 2 clarinete și basset-horn, KV 346, 436, 437, 438, 439, 549</i> .
Noveletta	- „mică noutate”, „mici povestiri”; mici piese de gen Schumann - <i>Novelleten</i> (opt piese pentru pian), Gershwin - <i>Novelete pentru vioară și pian</i>
Poloneză	- dans polonez, maiestuos, devenit piesă de gen în lucrările lui Chopin
Rapsodie	- piesă instrumentală / orchestrală constituită dintr-o succesiune de teme populare. Liszt - <i>Rapsodii ungare</i> , Albeniz - <i>Rapsodia spaniolă pt. orch.</i> , Debussy - <i>Rapsodie pentru saxofon, contraalto și orchestră</i> , Rahmaninov - <i>Rapsodie pe o temă de Paganini</i> , Ravel - <i>Rapsodia spaniolă</i> , Enescu - <i>Rapsodiile române</i> , Gerswin - <i>Rhapsody in blue</i>
Romanță	- piesă vocală de mici dimensiuni, gen „ușor”, sentimental; în muzica instrumentală apare ca lucrare de sine-stătătoare (Beethoven - <i>Romanțele pentru vioară și orch. nr. 1 și 2</i>) sau ca parte dintr-o lucrare mai amplă (Ceaikovski - <i>Concert pentru vioară și orchestră</i> , p. a II-a)
Scherzo	„glumă”; lucrare scurtă, cu caracter ludic (apărută în sec. XVII) - parte a ciclului de sonată (a III-a) care înlocuiește menuetul (în sonate, simfonii, cvartete, trio-uri) - piesă de gen (Berlioz, Mendelssohn - <i>Scherzo pentru cvartet de coarde</i> , Brahms - <i>Scherzo op. 4</i> , Rahmaninov - <i>Scherzo pt. coarde</i>)
Serenadă	- lucrare instrumentală cu caracter de divertisment, alcătuită dintr-un număr variabil de mișcări. Mozart - <i>Eine kleine Nachtmusik</i> , <i>Serenada Haffner</i> , <i>Serenadele KV 361</i> ¹⁶⁵ , <i>375</i> ¹⁶⁶ , <i>388</i> pentru instrumente de suflat, <i>Serenadele pentru orchestră KV 185</i> ¹⁶⁷ și <i>203</i> ¹⁶⁸ , Ceaikovski - <i>Serenada pentru orchestră de coarde</i> , Ravel - <i>Sérénade grotesque</i> (pian, 1892-93)
Studiu	- piesă instrumentală cu caracter didactic - lucrare de gen cu caracter de virtuozitate (Schumann - <i>Studii simfonice</i>)

¹⁶³ Unul dintre cele mai cunoscute menuete mozartiene este primul dintre cele două menuete ale *Divertimento-ului în Re major KV 334* (1779), lucrare cu caracter concertant, pentru coarde și corni în Re.

¹⁶⁴ de fapt, o Serenadă în 3 părți, în care orchestra se divide în 4 mici ansambluri (coarde și corni), oferind un efect antifonic.

¹⁶⁵ denumită „*Gran Partita*”, pentru 13 instrumente de suflat, în 7 părți.

¹⁶⁶ în 5 părți.

¹⁶⁷ în 7 părți.

¹⁶⁸ în 8 părți.

	(12 studii pentru pian), Chopin - <i>Etudes</i> , Liszt - <i>Studii de execuție transcendentală</i> , <i>Studii după Capriciile lui Paganini</i> , Debussy - <i>Douze Etudes</i>)
Tarantella	- dans vesel, rapid, în $\frac{6}{8}$; piesă de virtuositate (Mendelssohn, Chopin, Rossini)
Vals	- dans ternar, consacrat ca piesă de gen în sec. XIX de Weber (<i>Invitație la vals</i>), Schubert, Chopin, Liszt (<i>Vals impromptu</i>), cultivat și în sec. XX: Sibelius (<i>Vals trist</i>), Ravel (<i>Valses nobles et sentimentales</i> ¹⁶⁹ - 1912, <i>La Valse</i> ¹⁷⁰ - 1919-20) - în creația simfonică, apare în: <i>Simfonia fantastică</i> de Berlioz, <i>Simfonia a V-a</i> de Ceaikovski. - o latură aparte a valsului este ilustrată de J. Strauss-fiul - în creația românească, I. Ivanovici: <i>Valurile Dunării</i>

Important: : Acestei liste i se pot adăuga denumiri care, în principal, se raportează la forma și nu la genul unei lucrări. Pornim de la constatarea că **în titlul majorității lucrărilor** (chiar și unele programatice: de ex.: *Simfonia fantastică* de Berlioz) **se regăsește denumirea genului** (de ex.: *Simfonia nr. ...*, *Sonata în [tonalitatea]...*, *Cvartet op. ...*). În consecință, nu putem exclude din categoria genurilor acele concepte care nu au înțelesuri exclusiv legate de formă:

- **Fuga**, o formă, este, mai precis, un gen cu o formă care se bazează pe o tehnică de compoziție.¹⁷¹

- **Rondo**-ul este o formă; întâlnim, însă, lucrări care poartă denumirea formei în titlu (și se constituie ca piesă independentă, **de gen**): C.Ph.Em. Bach - *Rondo-uri* pentru pian, Mozart - *Rondo concertant*, K.V. 207, *Rondo în do major pentru vioară și orchestră*, K.V. 373, Beethoven - *Rondo a capriccio* pentru pian op. 129, Weber - *Rondo brillant*, op. 62, Schubert - *Rondo brillant* pentru vioară și pian, Chopin - *Rondo pentru pian op. 1, 5, 16*, Mendelssohn - *Rondo capriccioso* op. 14 pentru pian, Saint-Saëns - *Introducere și Rondo capriccioso* pentru vioară și orchestră.

Pentru a ilustra complementaritatea dintre gen și formă, amintim că Mozart:

- a compus piese în formă de rondo fără a le fi dat acest titlu;
- are lucrări intitulate *Rondo* care nu apelează la forma de rondo; în cazul *rondo*-ului vocal, pe lângă forma de rondo (A-B-A-C-A-Coda) întâlnim și liedul tristofic sau chiar forma de sonată;¹⁷²

- **Ciaccona** și **passacaglia**, la origine două dansuri, considerate ca forme variaționale pe *ostinato*, devin genuri, atunci când nu fac parte dintr-o altă lucrare: *Ciaccona în re minor pentru vioară solo*¹⁷³, *Ciaccona* de Tomaso Antonio Vitali, *Passacaglia în do minor pentru orgă* de Bach.

- **Variațiunile**, un procedeu de compoziție și o formă, capătă înțelesuri de gen atunci când denumesc o anumită lucrare: Mozart - *Variationen für klavier*, KV 24, 25, 173c (180), 189a (179), 299a (354), 300e (265), 300f (353), 315d (264), 374c (352), 416e (398), 455, 500,

¹⁶⁹ lucrare pentru pian, ulterior orchestrată de autor; părțile lucrării sunt: I. *Modéré. Très franc* - II. *Assez lent* - III. *Modéré* - IV. *Assez animé* - V. *Presque lent* - VI. *Vif*, VII. *Moins vif* - VIII. *Epilogue. Lent*.

¹⁷⁰ „Poem coregrafic” cu părțile: *Mouvement de valse viennoise* - *Un peu plus modéré* - 1er *Mouvement* - *Assez animé*.

¹⁷¹ Un capitol din *Polifonia barocului în lucrările lui J.S. Bach – Fuga* de Dan Voiculescu (Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1986”) se intitulează: „Elemente de formă în fugă”(!).

¹⁷² Vezi: Francisc László, *Rondo, Rondó, Rondeau, Rondeaux și Rondieaux la Mozart*, ed.cit.

¹⁷³ lucrarea face parte din *Partita nr. II* pentru vioară solo, dar care se cântă de cele mai multe ori ca piesă independentă.

573, 613; - *Andante mit 5 Variationen für Klavier-Duo*, KV 501, - *Variations pour violon et piano sur „La bergère Célimène”* KV 374a; - *Variations pour violon et piano sur un andantino „Hélas, j'ai perdu mon amant”* KV 374b, Brahms - *Variațiuni și fugă pe o temă de Händel*, Britten - *Variațiuni și fugă pe o temă de Purcell*.

Test de autoevaluare nr. 2

Lecțiile 3-13
Unitatea de învățare II

- enumerați:
 - cele patru dansuri ale suitei baroce
 - episoadele *Ordinarium*-ului missei catolice
 - secțiunile specifice care apar în Recviem
 - instrumentele care compun:
 - cvartetul de coarde
 - cvartetul cu pian
 - trio-ul clasic
 - alte instrumente care se regăsesc în formația de trio

Rezumatul unității de învățare nr. 2

Genurile muzicale se împart în următoarele categorii:

- vocale
- instrumentale
- vocal-instrumentale
- camerale
- religioase
- laice
- pluripartite
- monopartite
- programatice (au un titlu)

Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare

- enumerați:

- cele patru dansuri ale suitei baroce: Allemanda, Sarabanda, Couranta, Giga.
- episoadele *Ordinarium*-ului missei catolice: *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus-Benedictus*, *Agnus Dei*
- secțiunile specifice care apar în Recviem: *Introitus*, *Kyrie eleison*, *Graduale*, *Tractus*, *Sequence*, *Offertorium*, *Sanctus*, *Agnus Dei*, *Communion*.
- instrumentele care compun:
 - cvartetul de coarde: două viori, violă, violoncel
 - cvartetul cu pian: pian, vioară, violă, violoncel
 - trio-ul clasic: pian, vioară, violoncel
- alte instrumente care se regăsesc în formația de trio: pian, flaut și violoncel; pian, flaut și fagot; flaut, vioară și violă, două oboaie și corn englez etc.

Lucrare de verificare nr. 2

1. Enunțați particularitățile suitei.
2. Enunțați particularitățile sonatei ca gen.
3. Enunțați particularitățile operei.

Se acordă câte 3 puncte pentru fiecare răspuns corect și 1 punct din oficiu.

Bibliografie minimală

- Banciu, Gabriel *Gen, opus, formă*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Herman, Vasile *Formele muzicale ale clasicilor vienezi, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1978*
- Herman, Vasile *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1985*
- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982*
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă, Editura Universității din Oradea, 2003*
- Timaru, Valentin *Morfologia și structura formei muzicale (Curs de forme și analize muzicale), vol. I, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, f.a.*
- Timaru, Valentin *Principiul stroficității (Curs de forme și analize muzicale), vol. II, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1984*
- Toduță, Sigismund *Formele muzicale ale Barocului în operele lui J.S. Bach, vol. I-II-III, Editura Muzicală a U.C., București, 1969, 1973, 1978*

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 3 – STILUL MUZICAL. RELAȚIILE FORMEI CU GENUL ȘI STILUL

Cuprins

Obiectivele unității de învățare.....	54
Lecția 14.....	55
Rezumatul unității de învățare.....	57
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare.....	58
Lucrare de verificare nr. 3	58
Bibliografie minimală	59

Obiectivele unității de învățare nr. 3

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 3 – *Stilul muzical. Relațiile formei cu genul și stilul* – veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea înțelesurilor supraordonate ale conceptului de „stil muzical”;
- corelarea conceptelor de *gen* și *formă* în creația muzicală;
- delimitarea *stilistică* a genului și formei.

Lecția 14

STILUL MUZICAL

Definiții

- „modul specific al coordonării mijloacelor de expresie și a elementelor ce alcătuiesc forma”¹⁷⁴
- „se definește în creațiile:
 - unei culturi
 - unei epoci
 - unei grupări de creatori
 - unui artist reprezentativprin adoptarea consecventă a anumitor configurații structurale.¹⁷⁵
- „noțiunea de stil se referă la:
 - totalitatea mijloacelor de expresie folosite
 - limbajul gramatical (sintaxă și morfologie sonoră)”¹⁷⁶
- stilistica este „studiu al expresiei limbajului”¹⁷⁷
- stilul „grupează operele de artă după similitudinea structurii lor”¹⁷⁸
- stilul denotă maniera particulară de folosire a mijloacelor de expresie; în definirea stilului precumpănesc elemente formale”¹⁷⁹
- „*Le style c'est l'homme*” (George Louis Leclerc de Buffon 1707-1788)

Definițiile prezentate focalizează spre câteva **elemente care particularizează stilul**:

- mijloacele de expresie
- forma (sintaxa și morfologia sonoră)
- genul¹⁸⁰

care acționează stratificat, la nivelul unei/unui:

- culturi
- epoci
- grupări
- artist

În acest sens, vorbim despre:

- stilul muzicii germane, franceze, italiene ...
- stilul renascentist, baroc, clasic, romantic, modern
- stilul celei de-a doua Școli vieneze, al *Grupului celor cinci*¹⁸¹
- stilul bachian, mozartian, beethovenian ...

Mijloacele de expresie, creatoare de stil, sunt:

1. Raporturile:

- ritmice
- metrice
- melodice (intervalice)

¹⁷⁴ Vasile Herman, *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale*, ed.cit., p. 41.

¹⁷⁵ *Dicționar de termeni muzicali*, ed.cit., p. 462.

¹⁷⁶ Dumitru Bughici, *Op.cit.*, p. 330.

¹⁷⁷ Pierre Guiraud, citat în Vasile Herman, *Bazele ...*, ed.cit., p. 41..

¹⁷⁸ Tudor Vianu, *Studii de estetică (Opere, vol. 6)*, Editura Minerva, București, 1976, p. 161.

¹⁷⁹ *Dicționar de filozofie*, ed.cit., p. 667.

¹⁸⁰ pe care îl adăugăm, ca element necesar delimitărilor stilistice; de altfel, genul, ca și cadru de manifestare a formei, nu poate fi despărțit de aceasta.

¹⁸¹ Balakirev, Cui, Mussorgski, Rimski-Korsakov, Borodin.

- armonice
- polifonice
- dinamice
- timbrale

2. Semnificația figurată a raporturilor (figurile retorice)

O trăsătură stilistică specifică unei epoci sau perioade de creație poartă denumirea de **stilemă**.
Exemple:

- *stile rappresentativo* este denumirea declamației cântate din oratoriile și operele Cameratei florentine (Cavalieri)
- planul tonal T~D din lucrările baroce și clasice

RELAȚIILE FORMEI CU GENUL ȘI STILUL

Forma, genul și stilul se află într-o evidentă interdependență. Astfel, consemnăm doar cele mai importante repere care implică delimitarea termenilor:

- există termeni care desemnează deopotrivă o formă și un gen. Sonata, de pildă, reprezintă un tipar formal al clasicilor vienezi (formă tristrofică și bitematică) dar și un gen cu mai multe părți (lucrările care poartă numele de sonată, însoțit de număr de opus, destinate unui anumit instrument, a căror primă parte este realizată în formă de sonată); lied-ul desemnează o formă (strofică) dar și un gen (cu înțelesul de cântec); fuga și rondo-ul sunt considerate (în unele lucrări de specialitate) nu numai forme ci și genuri;
- între gen și formă există o perfectă complementaritate¹⁸², ceea ce justifică interpretarea ambivalentă a unor concepte; termeni care denotă forma pot căpăta înțelesuri de gen (în măsura în care „se referă la o lucrare muzicală în întregime ei”¹⁸³: fuga, rondo-ul, menuetul, passacaglia, ciaccona; de altfel, anumite lucrări de specialitate surprind această dublă ipostază 184); în virtutea acestei complementarități, putem adăuga la tipologia genurilor și criteriul legat de tipul de organizare a discursului muzical, genurile omofone și polifonice fiind complementare formelor omofone și polifonice;¹⁸⁵
- există sonate (ca gen) care nu apelează la forma de sonată. *Sonata K.V. 331 în la major* pentru pian de Mozart nu are nici o parte scrisă în formă de sonată, partea I. fiind temă cu variațiuni; simfonia și cvartetul (genuri) apelează, însă, în prima mișcare la forma de sonată;
- genurile și formele au o evoluție stilistică. Forma de sonată barocă are adesea, la Domenico Scarlatti, o alcătuire bistrofică în timp ce sonata clasicilor vienezi este tristrofică și bitematică. Sonata romantică (Liszt) „tinde spre poemul monopartit” iar în muzica sec. XX (Boulez) sonata „nu mai are nici o legătură cu forma ... se opune principiului tonal al acesteia”¹⁸⁶. Forma de concerto baroc are un tipar apropiat de cel al rondo-ului monotematic, în timp ce concertul clasic este, ca formă, o sonată atipică cu patru strofe (cu dublă expoziție).

¹⁸² Forma și genul „joacă un rol strict complementar: *forma* reprezintă forța motrice a constituirii relației, câtă vreme *genul* îi asigură cadrul de manifestare. Tocmai de aceea forma, în devenirea sa, este întotdeauna încărcată de nou, este non-conformistă și radicală: apare ca mod de manifestare a modelului. Apariția sa este însă mereu schimbată, particularizată și modificată în funcție de înnoirile permanente ale arsenalului mijloacelor de expresie și de configurare a mesajului învederat. Două forme absolut identice în lumea creațiilor artistice practic nu există... în același timp genul este constituțional, conformist și legitimist în tradiție: asigură prilej de existență și identitate formei.” (Ange Ștefan, *Prelegeri de estetică*, Editura Universității din Oradea, 2004).

¹⁸³ Valentin Timaru, *Compendiu de forme și analize muzicale*, ed.cit., p. 361.

¹⁸⁴ Gheorghe Firca, în *Dicționar de termeni muzicali*, ed.cit., p. 204; Dumitru Bughici, *op.cit.*, p. 290.

¹⁸⁵ fapt neacceptat în unele lucrări (vezi: Vasile Herman, *Originile ...*, ed.cit., p. 24.)

¹⁸⁶ Gheorghe Firca, în *Dicționar de termeni muzicali*, ed.cit., p. 204. Autorul afirmă că „echilibrul dintre gen și formă devine instabil cu timpul”.

- genurile și formele sunt caracteristice pentru o anumită perioadă stilistică. Simfonia apare odată cu precursorii clasicismului, suita și fuga reprezintă barocul (chiar dacă au replici în sec. XX), poemul simfonic este legat de sec. al XIX-lea.

Test de evaluare nr. 3

Lecția 14 Unitatea de învățare III

Marcați cu „x” căsuțele corespunzătoare pentru a preciza etapele stilistice în care se regăsesc genurile prezentate în curs:

Gen/Etapă stilistică	Renaștere	Baroc	Clasicism	Romantism	Sec. XX
Motet					
Madrigal					
Suită					
Partită					

Rezumatul unității de învățare nr. 3

Stilul:

- modul specific al coordonării mijloacelor de expresie și a elementelor ce alcătuiesc forma
- studiu al expresiei limbajului
- se definește în creațiile unei culturi , unei epoci , unei grupări de creatori etc.
-

Mijloacele de expresie, creatoare de stil:

Raporturile:

- ritmice
- metrice
- melodice (intervalice)
- armonice
- polifonice
- dinamice
- timbrale

Semnificația figurată a raporturilor

Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare

Gen/Etapă stilistică	Renaștere	Baroc	Clasicism	Romantism	Sec. XX
Motet	x	x	x	x	
Madrigal	x	x		x	x
Suită		x		x	x
Partită	x	x			

Lucrare de verificare nr. 3

1. Care sunt termenii care desemnează deopotrivă o formă și un gen
2. Dați exemple în care termenii care denotă forma pot căpăta înțelesuri de gen.
3. Ce sunt raporturile metrice, ritmice, melodice, armonice, polifonice dinamice și timbrale?

Se acordă 3 puncte pentru fiecare răspuns corect și 1 punct din oficiu.

Bibliografie minimală

- Banciu, Gabriel *Gen, opus, formă*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Herman, Vasile *Formele muzicale ale clasicilor vienezi, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1978*
- Herman, Vasile *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1985*
- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982*
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă, Editura Universității din Oradea, 2003*
- Timaru, Valentin *Morfologia și structura formei muzicale (Curs de forme și analize muzicale), vol. I, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, f.a.*
- Timaru, Valentin *Principiul stroficității (Curs de forme și analize muzicale), vol. II, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1984*
- Toduță, Sigismund *Formele muzicale ale Barocului în operele lui J.S. Bach, vol. I-II-III, Editura Muzicală a U.C., București, 1969, 1973, 1978*

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

- * * * *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984
- * * * *Dictionnaire des grands musiciens*, Larrouse, 1985
- * * * *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002
- * * * *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon*, Zeneműkiadó, Budapest, 1983
- Angi Ștefan *Prelegeri de estetică muzicală*, Editura Universității din Oradea, 2004
- Banciu, Ecaterina *Menuetul mozartian, în vol.: Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Banciu, Gabriel *Gen, opus, formă*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Banciu, Gabriel *Semnificația estetică a programatismului muzical*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Bughici, Dumitru *Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978
- Bukofzer, Manfred F. *Music in the Baroque era from Monteverdi to Bach*, London, J.M. Dent & Sons LTD.
- Herman, Vasile *Formele muzicale ale clasicilor vienezi*, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1978
- Herman, Vasile *Bazele teoretice ale studiului formelor muzicale*, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1985
- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, București, 1982
- László, Francisc *Gen, specie și formă în muzica de flaut a lui J.S. Bach*, Editura Arpeggione, Cluj-Napoca, 2006
- László, Francisc *Rondo, Rondó, Rondeau, Rondeaux și Rondieaux la Mozart*, în „Artes - Studii de teoria artei”, vol. 2-3, Iași, 1999
- Niculescu, Ștefan *Reflecții despre muzică*, Editura Muzicală, București, 1980
- Pușcaș, Pavel *Stilul*, în „Artes - Studii de teoria artei”, vol. 2-3, Iași, 1999
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă*, Editura Universității din Oradea, 2003
- Timaru, Valentin *Morfologia și structura formei muzicale (Curs de forme și analize muzicale)*, vol. I, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, f.a.
- Timaru, Valentin *Principiul stroficității (Curs de forme și analize muzicale)*, vol. II, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1984
- Toduță, Sigismund *Formele muzicale ale Barocului în operele lui J.S. Bach*, vol. I-II-III, Editura Muzicală a U.C., București, 1969, 1973, 1978
- Țăranu, Cornel *Elemente de stilistică muzicală (secolul XX)*, vol. I, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 1981
- Voiculescu, Dan *Polifonia Barocului în lucrările lui J.S. Bach - Fuga*, Conservatorul de Muzică „Gh. Dima” Cluj-Napoca, 1986